

KSIAŻĘ (4046) *sb n i m*

n (1081), *m* (190), *n i m* (118), *n a. m* (2657); *n ZapWar, PatKaz I* (2), *FalZioł, BielŻyw* (4), *RejJóz* (2), *MurzHist, KromRozm III* (2), *GliczKsiąż* (4), *KrowObr, RejWiz* (7), *Goski, Mącz, MączLub, OrzQuin* (6), *RejAp* (11), *BiałKat, KuczbKat* (4), *RejZwierc* (3), *WujJud* (2), *BudBibKaw* (3), *BiałKaz* (2), *BudNT* (3), *CzechRozm, ModrzBaz, SkarJedn* (8), *KochPs* (4), *ZapKościer, NiemObr* (3), *ReszPrz, WerGość, ArtKanc, GórnRozm* (3), *Paprup* (3), *OrzJan, LatHar* (5), *KlonKr* (6), *SapEpit n : m OpecŻywSandR* (1 : 1), *LibLeg* (1 : 1), *RejPs* (1 : 2), *RejKup* (8 : 8), *LubPs* (6 : 4), *MycPrz* (5 : 1), *StryjWjaz* (1 : 1), *MWilkhHist* (2 : 2), *CzechEp* (3 : 1), *Calep* (1 : 1), *KołakCath* (1 : 1), *WujNT* (9 : 2); *n i m OpecŻywList, RejPosRozpr, BielSjem, PowodPr, SkarKaz; n : m : n i m OpecŻyw* (6 : 14 : 3), *HistJóz* (3 : - : 1), *MiechGlab* (26 : - : 2), *WróbŻołt* (1 : 7 : 1), *HistAl* (12 : 8 : 6), *Leop* (20 : 29 : 3), *RejFig* (- : 4 : 4), *RejZwierc* (12 : 1 : 2), *BibRadz* (26 : 5 : 6), *OrzRozm* (2 : - : 1), *BielKron* (490 : 61 : 55), *LeopPrzep* (3 : 1 : 1), *HistRzym* (14 : 15 : 6), *GórnDworz* (5 : 1 : 1), *RejPos* (43 : 9 : 5), *KwiatOpis* (4 : - : 1), *BielSpr* (3 : - : 1), *BudBib* (27 : 1 : 1), *WierKróc* (1 : - : 1), *Paprupan* (15 : 1 : 1), *SkarŻyw* (19 : 4 : 1), *StryjKron* (121 : - : 10), *ActReg* (5 : 3 : 1), *WysKaz* (6 : - : 1), *SarnStat* (75 : 4 : 1). [Z uwagi na powtarzające się oboczności nie ujednolicono rodzaju w obrębie zabytku. Jako rodzaj *n i m* podano zapisy typu „to książę był, ci książęta były”.]

książę (4045), **książę** (1), **[ksąże, knięzę]**; książę : książę *LibLeg* (7 : 1; 8/133v).

kf-, *ks-*, *ks-* (2978), *kfz-* (7), *kfs-*, (1), *kz-* (2), *skrót K.* (7); *x-* (611), *xł-* (2), *xz-* (1), *skrót X.* (20); *kx-* (417). [Warianty *kfz-*, *kz-*, *xz-* wyłącznie z rękopisów.]

sg N książę (1133). \diamond *G książęcia* (436). \diamond *D książęciu* (216), *książęci* (1); *-u*: *-i Paprupan* (1 : 1; R3v). \diamond *A książę* (259), *książęcia* (5); *książę* : *książęcia BielKron* (125 : 3; 162, 168, 196v), *WujNT* (2 : 1; Act 5/31); *SarnStat* (19 : 1; 998). \diamond *I książęciem* (257); *-em* (19), *-ém* (3), *-(e)m* (235); *-em OrzQuin* (3), *-em* : *-ém SarnStat* (16 : 3). \diamond *L książęciu* (23). \diamond *V książę* (31). \diamond *pl N książęta* (580). \diamond *G książąt* (544). \diamond *D książętom* (104), *książętām* (2); *-ām BudBib, -ām* : *-om KwiatKsiąż* (1 : 2); *~ -om* (9), *-óm* (3), *-(o)m* (92); *-om OpecŻyw* (3), *OrzQuin* (2); *-om* : *-óm SarnStat* (4 : 3). \diamond *A książęta* (213), *książąt* (9); *książąt KołakCath B*; *książęta*: *książąt BudBib* (11 : 1; Ier 49/38), *StryjKron* (11 : 4; 200, 285, 350, 385), *SarnStat* (9 : 3; 999, 1062, 1192). \diamond *I książęty* (172), *książętami* (4); *-ami OrzQuin*; *-y* : *-ami Mącz* (1 : 1), *StryjKron* (9 : 1), *KołakCath* (2 : 1). \diamond *L książętach* (23), *książęt(o)ch* (6); *-och LubPs* (3); *-ach*: *-och BielKron* (2 : 3); *~ -äch* (11), *-ach* (10), *-a(ch)* (2); *-äch KrowObr, KwiatKsiąż* (3), *RejPos* (2), *GrzegŚm, StryjKron* (2), *KołakCath*; *-ach Leop* (2), *BibRadz, BielKron* (2), *OrzQuin*; *-ach* : *-äch SarnStat* (4 : 1). \diamond *V książęta* (28).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Władca państwa, dzielnicy, miasta-państwa nie posiadający tytułu królewskiego; w ustroju rodowym i plemiennym głowa rodu lub naczelnik plemienia; wódz wojska; princeps Murm, Mymer¹, BartBydż, Mącz, Calep, Cn; *dux Murm, Cn* [nostro aevo sunt principes regulorum instar, et sic vocantur ab eruditibus, item duces, quam vocem prisci Latini hoc sensu non usurparunt Cn]; archus, monarcha, regulus, rex, tyrannus Mącz; *ducator Calep* (3491) : BierRaj 16; ZapWar 1520 nr 2248, 1528 nr 2421 [2 r.], 1531 nr 2370; *yłz kzyąą ktore rozmnaza fwe paníthwo vvyąto yełth śpraw pospolytych PatKaz I* 9, 4; PatKaz II 44v; PatKaz III 143v, 154v; Murm 174 [2 r.]; Mymer¹ 11v; BartBydż 123; FalZioł

V 52v; *BielŻyw* 26 [3 r.], 159; *MiechGlab* 3, 4, 9, 12, 14 [2 r.] (8); *WróbŻołt* 118/23, 161, 145/2; *RejPs* 129; *RejJóz* Mv; *LibMal* 1546/122; Zaczecz też to Książę było *RejKup* bb4, b4v, b8v, Cv, c2, c2v (58); *RejKupSekl* a5; *HistAl* C2, C8v, D7, Ev [2 r.], F2v (13); *KromRozm III* K5v; *BielKom* C2; *GliczKsiąż* A4; *LubPs* M4v [2 r.], R4v, Z6, aa3v, cc (11); *KrowObr* 35, 39v; *RejWiz* 74; *Leop Num* 2/5, 7/3, 10, 11, 21/18 (26); *RejFig* Dd7v [2 r.]; *RejZwierz* 24v, 81v, 108v; Pan trąca książęta ż łtolic [*Sedes imperantium destruxit Dominus*] *BibRadz Eccli* 10/15[14], *Gen* 17/20, *Num* 22/15, *Ios* 22/32, 2.Reg 7/2, 1.Par 4/38 (29); *Goski* A2v; *OrzRozm* I4 [2 r.], P4, T3v; iż tho było prze wielkość pánow Polńkich/ bo tu było w Polńcze ná ten čás czterzy á dwa dzieściá książęth [...] także ieden ná drugiego walczył/ mmimáiąc fie w dziale być ószukánego *BielKron* 364, 35, 39v, 41, 43v, 45v (226); *KwiatKsiąż* A3, D4, F4, Gv, K3 (8); *KochSat* A3; *KochZg* A3; *LeovPrzep* D4 [2 r.]; *Mącz* 15a, 115a, 188a, 206c, 381a; *Mącz Lub nlb* 14; *Moab et Agareni, Efau, Amalec, Chananei*, przekłętymi ludźmi byli/ ábowiém Książętami y w Książtwách národzeni byli. *OrzQuin* Q, P, Q4, S [3 r.], Sv [2 r.]; *Prot* D2v; *GórnDworz* Q6 [2 r.], P2v [2 r.]; BYŁo iedno książę/ który fie bárzo w łowie kochał. *HistRzym* 51v, 13v [3 r.], 14 [3 r.], 14v, 21, 21v (46); *RejPos* 19, 130v, 195v, 312v; *BiałKat* 163v [2 r.]; *GrzegŚm* 2; *BielSpr* 11, 57v; *WujJud* 134v; *WujJudConf* 217; tedyś ługi y książęta [*potentes*] ná ich łtolicách pomordował. *BudBib Iudith* 9/2, *Gen* 17/20, *Num* 7/11 [2 r.], 22/15, *Ios* 17/4, *Iudic* 5/3 (22); *MycPrz* II A4v, B3, C2v, D; *WierKróc* A3v; *BudNT Act* 7/35; *StryjWjaz* A4v, C2, C3v; *PaprPan* E, Gv, H4, N4v, O2 (8); *ModrzBaz* 46, 48; *SkarJedn* 378, 379; *KochPs* 170, 180; *SkarŻyw* 121, 165 [4 r.], 230, 231 [3 r.], 310 (19); Ták Ruśfacy y Litwá [...] Mázowńze biedne bez Xiążęćia ofierociáłe okrutnio plundrowáli. *StryjKron* 335, 46, 100, 115 [2 r.], 180, 210 (20); *NiemObr* 63, 168; Chłopi fię ná łláchte y Pány łwe rzućili/ Sláchtá ná Książęta/ Książęta ná Cefárzá Kárłá Piątego *ReszPrz* 73, 76; *WerGośc* 237; *GórnRozm* M4 [2 r.]; *ActReg* 181, 182, 183; *Calep* 343b, 848b, 1061a; *KochCz* B2v; *GrabowSet* E3; *KołakCath* C2, C3v; *WujNT Act* 4/26, 1.Cor 2/8; *SarnStat* 94 [2 r.], 353, 483, 884 [2 r.], 891 (16); *KlonKr* B3; *PowodPr* 56; *SkarKazSej* 691a.

książę czyje [= *panujące nad kimś, czymś*] [*w tym: ai poss* (13), *G sb i pron* (183), *pron poss* (54); *dodatkowo z imieniem własnym* (46)] (250): *PatKaz III* 126; *MiechGlab* 37; *LibLeg* 8/133v; Rośprośz miły panie książęta ich iako Oreb y Zeb y Salmana [*Pone principes eorum sicut Oreb et Zeb et Zebee et Salmana*] *WróbŻołt* 82/12, cc7v, 82/12; *RejPs* 124; *HistAl* C; *LubPs* P5v, S6, T3, Y5v, hh; thy książęta Horreyfcy [*isti duces Horraeorum*]: ktorzy rośkázowáli w ziemi Seyr. *Leop Gen* 36/30, *Gen* 36/17, 18, 19, 21, 29 (23); *BibRadz* 1.Reg 6/4, 22/2, 1.Par 8/13, 2.Esdr 9/32, 34 (12); Sábáudyey Książę. *BielKron* 215 *marg*, 45v, 75, 81v [2 r.], 104, 113 (67); *OrzQuin* D2 [2 r.], Qv, S [2 r.]; *RejAp* 148, 154; *RejPos* 84v, 131v, 317; *RejZwierc* 41v, 184v; dam pácholęta książęty ich [*principes eorum*] á dzieći pánowác nád niemi będą. *BudBib Is* 3/4, *Num* 7/10, 18, 2.Esdr 9/32, 34, 38 (12); *PaprPan* M3v; *StryjKron* 16, 46, 115, 122 [2 r.], 123 (15); *ReszPrz* 95, 107; *GórnRozm* B2; *OrzJan* 70; *KołakCath* A4; *WujNT Mar* 10/42; áby było zámknioné przelźćie [...] przez Márgrábfką ziemię [...] áby fie żaden [...] których mieyfć Páná Książęćia Márgrábfkié⁸⁰ [*aliqua loca Domini Marchionis JanStat* 1035] nie dotykał *SarnStat* 1236, 249 [2 r.], 1054. Cf »książę familijej«, »książę domu«, »książę krainy«, »książę księstwa«, »książę ludu«, »książę miasta«, »książę narodu«, »książę narodu pogańského«, »książę nasienia«, »książę ojców«, »książę plemienia«, »książę

poganow«, »książę pokolenia«, »książę rodzaju«, »książę rycerstwa«, »książę synow«, »książę świata«, »książę wojska«, »książę wysokości«, »książę wyspu«, »książę ziemi«.

książę czyje [= *podległe komuś*] [*w tym: ai poss (16), G sb i pron (29), pron poss (27); dodatkowo z imieniem własnym (7)*] (72): *WróbŻółt* 67/30; *RejPs* 154v; Iako Darius Cefarz zabit od dwu Książąt fwyh. *HistAl* F7v, C2v, C8, E [2 r.], E3v, E5v [3 r.] (28); *LubPs* gg2v; Oto wślytkie pánie [...] będą wywiedziane do Książąt Krolá Bábilońkiego [*ad principes regis Babylonis*] *Leop Ier* 38/22, *Iudith* 5/26, *Is* 10/9, *Ier* 38/17, 18, *Thren* 2/2; *BibRadz Gen* 12/15, *Num* 22/13, 35, 2.*Par* 32/3, 1.*Esdr* 7/28 (10); *BielKron* 55, 114v, 115v, 237v, 453v; *HistRzym* 43; *RejPos* 320v; *GrzegŚm* 23; *BudBib Num* 22/13, 1.*Esdr* 7/28, *Ier* 25/19. Cf »książę cesarstwa«, »książę krolestwa«, »książę rzesze«.

książę wpośrzed kogo [= *panujący nad kim*] (2): ia też Pan będę Bogiem ich/ á fługá moy Dawid Książęciem w pośrzed ich [*et servus meus David praelatus (marg) princeps (-) in medio eorum*] *BibRadz Ez* 34/24 [*przekład tego samego tekstu*] *CzechEp* 331.

książę z czego [= *panujący nad czym*] [*w tym też: de aliqua civitate (3); dodatkowo z imieniem własnym (8)*] (31): *MiechGlab* 68; *HistAl* A8 [2 r.]; *LubPs* hh; *Leop Iudic* 5/15; przełożeni onych mieyc [...] á nád thy iefcze y Nikánor z Cypru Książę [*Nicanor Cypri arches*] niodopufzczáli im żyć fpoakoynie. *BibRadz 2.Mach* 12/2; Pánowie nawyflzly y książętá zemie Hifzpańskiey fą cí [...] K. de Mediná celi/ K. de Mediná Sidonie/ K. de Arkos *BielKron* 279v, 128, 215v, 225v, 228v, 258 (17); *MycPrz* II Bv; *StryjWjaz kt*, A3v, A4; *PaprPan* Ev; *StryjKron* 592. Cf »książę z domu«, »książę z zemie«.

książę między kim (1): ná imioná tych/ ktorzy tego przyczyną á powodem byli pytálimy fie [...] y wypifálichmy imioná tych mężow/ kthorzy fą Książętá miedzy nimi [*principes in eis*]. *Leop 1.Esdr* 5/10.

książę nad kim (12): *KromRozm III* H4; vczynił go Kfyzęciem możnym nád inymi/ Aby on porządnye władnął w mądrości wślytkimi *LubPs* Y, M3; *BibRadz 1.Par* 12/18[19] [2 r.]; *BielKron* 61, 104, 343v; *RejPos* 339v; *BudBib 2.Par* 1/2. Cf »książę nad ludem«, »książę nad miastem«.

książę na czym (1): *KolakCath* A4; cf »książę dziedziczne«.

książę w czym [= *panujący w czym*] (6): dáli [...] [*córkę*] Annę Grábi Cyliyskiemu/ drugą Romerowi kfiążęciu w Styryey/ Mánom fwoim [*królestwa węgierskiego*]. *BielKron* 377; *BiałKaz* K4. Cf »książę w familijej«, »książę w plemieniu«, »książę w pokoleniu«, »książę w ziemiach«.

W połączeniu z imieniem [*książę + imię (149), imię + książę (88)*] (237): *BielŻyw* 14 [3 r.], 117; *MiechGlab* **6, **7, 9, 11, 12 [2 r.] (3); *LibMal* 1546/121v, 122, 1553/ 176; *HistAl* B8, B8v, D, D4v, E3; *Leop Gen* 36/15, 16 [4 r.], 17 [3 r.], 18 [3 r.], 29 [4 r.], 30 [3 r.] (35); *RejZwierz* 85v, 108v; *BibRadz 2.Par* 24/6; [*Zygmunt margrabia*] ciągnął [...] do Mázowfz przeciw kfiążęciu Semowitowi/ ktory mu ołdu nie chciał poftępić *BielKron* 378, 31, 47v, 55v, 110v, 115v (74); *HistRzym* 21, 24v, 125; *KwiatOpis* B3, B3v [2 r.], B4, C3v [3 r.]; *SkarŻyw* 62, 164 [2 r.], 165 [2 r.], 231 [2 r.], 328 (15); pewnych Hiſtoriy o ich [*narodow ruskich*] fp[r]áwach mieć nie możemy aż do Kijá/ Scieká/ y Korewa Xiążąt. *StryjKron* 115, 41, 46 [2 r.], 72, 76, 115 (54); *KochEpit* A3; *PaprUp* B3v; *ActReg* 121, 171; *LatHar* [++]v; *SarnStat* 8, 35, 70, 181, 249 (18); *KlonKr* C2v, D3v, D4.

W połączeniu *G* sg z przymiotnikiem dzierżawczym od imienia własnego, występującym w składni zgody z rzeczownikiem nadrzędnym dla całego połączenia (całość funkcjonuje jako przymiotnik dzierżawczy) (6): Erneŧthus Kfiążę Rákuskie [...] wzywał zá małżonkę Cymbárkę corę Semowitowę Kfiążęciá Mázowieckiego *BielKron* 385v, 174, 178, 375; ciągnęli też znim [*Olgierdem*] Czterzey Synowcy Koriatowicy Xiążętá/ Alexander/ Konŧtanti/ Iurgi/ y Fiedor Synowie Koriatowi Xiążęciá Nowogrodzkiego *StryjKron* 416, 196.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej lub etnicznej [*książe* + przymiotnik (856), przymiotnik + *książe* (411); w tym dodatkowo z imieniem własnym (567)] (1267): *ZapWar* 1527 nr 2361, 1545 nr 2646; *FalZioł* V 94, 97v; *BielŻyw* 62, 80, 105; Bolesław przezwiŧkiem czyŧyfy/ kxiąże Krakowŧkie j Sendomierzŧkie [...] do niektorego kłaŧtora zakonu ŧwiętego Bernata wŧąpił. *MiechGlab* 8, 3 [2 r.], 4, 9, 10 [2 r.], 16 (24); *ComCrac* 13v, 14 [6 r.]; *LibLeg* 11/154; *LibMal* 1546/122; *SeklKat* A3; *RejKupSekl* a2; *HistAl* G5, G6v; *LubPs* P5v; *KrowObr* 39, 39v, 40; poŧlawiŧy [*mężowie azotcy*] zebráli do liebie wŧyŧthkie Kxiążętá Filiŧyńŧkie [*omnes satrapas Philisthinorum*] *Leop* 1.Reg 5/8, *Num* 1/44, 7/2, *Iudic* 5/9, 1.Reg 5/11, 2.Par 21/4 (16); *RejZwierz* 24v, 26, aa3; *WyprKr* 1v, 2 [2 r.], 50v; Potym go [*Jazona*] potkáło nieŧzczęŧne dokończenie v Aretá Arábŧkie⁸⁰ kfiążęciá [*apud Aretam Arabum tyrannum*] *BibRadz* 2.Mach 5/8, *Num* 22/14, 21, *Iudic* 3/3, 1.Reg 6/4, 12 (22); *OrzRozm* L3; Czáfu pánowánia krolá Lokietká kfiążętá ŧláfkie/ Opolŧkie/ Ciefzyńŧkie/ Głogowŧkie/ Zegańŧkie/ Oleŧznickie/ Stynáwŧkie/ y Walkemberŧkie zápomniawŧy ná ŧwoy fláchetny á flawny rodzaj/ ktory wiedli s kfiążąt polŧkich/ odŧthąpili od kroleŧtwá Polŧkiego/ á wdáli ŧie w Máńŧtwo (*marg*) Kfiążętá ŧláfcy Manowie (–) kroleŧtwu Czeŧkiemu *BielKron* 373, 32v, 39, 40, 43 [2 r.], 52 (790); *KwiatKsiąż kt*, F3v, N4; *OrzQuin* S; *LeovPrzep* a4, A4, A4v, Bv, D4v, E; *RejAp* 114, Ff3v; *GórnDworz* P2, P4, Q5v, Q6v [2 r.], Bb2, Hh7v; *HistRzym* 33; *KwiatOpis* A2, B3, B4v, [C2]v, Dv; *BielSpr* 39v [2 r.], 48, 59v; *WujJud* 13v, 262; *BudBib* *Num* 22/8, 14, *Iudic* 8/3, 6, 14 (13); *MycPrz* I Cv [2 r.], II Bv, Cv, Dv; *WierKróc* A3v [2 r.]; *BialKaz* I2, Kv, M; *BudNT* Act 19/31; *StryjWjaz* A2, B4v; *PaprPan* C2, E4v, H, M4v, N2v (11); *ModrzBaz* [41]v, 46; *SkarJedn* 226, 377; *KochPs* 98; iam ieŧt Rzymŧkim Kxiążęciem [*cf* bárzo flawny Rotmiŧtrz y Hetman w woŧŧce Rzymŧkiewy ná imię Theodorus *SkarŻyw* 187] *SkarŻyw* 188, 101, 161 [2 r.], 163, 230 [2 r.], 354 (19); w tenże czás nabożne Xiąże Lefcelinus Krákowŧkie (ma być Lefko czarny) poráził ich [*Litwinów*] *StryjKron* 300, 46 *marg*, 81 [2 r.], 100, 110, 115 [3 r.] (203); *ReszPrz* 61, 107; *WerGoŧc* 237; *BielSjem* 20; *GórnRozm* A2v, Lv, M4 [2 r.]; *PaprUp* Bv [2 r.], B2v, B3v, F; *ActReg* 9, 11, 42, 45, 46 (7); *OrzJan* 127 [2 r.], 128, 129; *KoŧakCath* A4; *WysKaz* 40; Miŧtrz álbo Kŧiąże Pruŧkié, zá piérwizá Ráde królewŧką [...] iáko iest przyięty zá Królá Kázimiérzá *SarnStat* 41, 8, 12, 25, 41, 84 (48); *GrabPospR* M4v; *KlonKr kt*, A2, A2v, A3v [2 r.], A4 (9); *PowodPr* 77; A4v, B [2 r.]; *PudłDydo* A2.

W połączeniach szeregowych (131): *PatKaz* II 43; *PatKaz* III 107v, 108; *FalZioł* V 49v, 52; *BielŻyw* 163; *LibLeg* 8/133v; [*mniszy*] nie iedno proŧtych lvdzi/ ale też Czefarzew/ Krolow/ Xiążąt/ y inycb panow/ bogactwa do liebie przyciągnęli. *SeklWyzn* Gv, 2 [2 r.], Gv; *SeklKat* I3; *HistAl* G4; *MurzHist* H3v; *KromRozm* III I8; *GliczKsiąż* F3v, G5v, K7; *LubPs* A2, bb *marg*, ff3v; *KrowObr* 5v, 26, 75; *RejWiz* 95v, 127v, 161; *Leop* 3.Reg 9/22, 2.Esdr 12 *arg*, *Ier* 44/21, 50/35, *Bar* 2/1, 1.Mach 13/42; *BibRadz* I 133c *marg*, 2.Esdr 9/32, 34, 10 *arg*; *Goski* A3; Biŧkupy/ Arcybiŧkupy/

Książętá/ Grábiowie/ y inni pánowie w rządziech przełożeni/ Rádá krolewřka/ máią [w Edynburgu] fwoie ołobne dwory *BielKron* 278, 5v, 16, 58, 180, 180v (14); *GrzegRóżn* Gv; *KwiatKsiąż* G2, G2v; *LeovPrzep* B4; *Regulus* [...] Królik/ Xiążę/ Máłey kráiny pan. *Mącz* 349c, 154b, 230c, 348d, 460c; niemáľz w Polřce Kniáziów/ Grofów/ áni Książát żadnych *OrzQuin* Q3, T3v; czemu tu napirwey krole książętá hetmáný á mocarze Anyoľ wřpomina *RejAp* 163v, 62v, 64, 82v, 114, 139v (7); *HistRzym* 3v, 30v; *GórnDworz* Q3v, Q7, Gg8v, Hh2; *RejPos* A2, 6 [2 r.], 20, 124v, 195v (10); *BiałKat* 339; *RejZwierc* 179; *BielSpr* 61; *WujJudConf* 213v; *BudBib* 2.Esdr 9/32, 34, *Ier* 2/26, 25/18, 19 (7); *CzechRozm* 72, 79v; *PaprPan* A3; *KochPs* 215; *SkarŻyw* 310; *StryjKron* 155, 747; *CzechEp* 51, 334; *NiemObr* 57, 65; *ReszHoz* 118; V krolow/ Xiążát/ Pánow/ Ziemian/ Kupcow/ Oraczow/ y w řzpitalu to poznáć/ gdy řtárfzy rządny *GostGosp* 20; *OrzJan* 16, 63; *LatHar* 95, 100; *KoľakCath* C2v; á krolowie źemie y książętá y Rotmiřtrze/ y bogáci/ y mocarze/ y káždy niewolnik/ y wolny [reges terrae et principes et tribuni et divites et fortes et omnis servus et liber] pokryli řię w iámy *WujNT Apoc* 6/15, s. 740, 789; do żadnégo człowieká żywiáćégo władzą y moc / którégokolwiek dořtoieńřtwa byľby/ bądź Papieřem/ Célárzem/ Królem/ Książęćiem [ad nullius hominis viventis auctoritatem et potestatem etiam quacunq̄ue dignitate praefulgeat, *Papali, Imperiali, Regali vel Ducali JanStat* 878] áľbo do Rzeczypoľpolitéy iákiéy [...] niebęďziemy řię wćiekáć *SarnStat* 1099, 941, 1080, 1086, 1088, 1089 (10); *PowodPr* 9; *SkarKaz* 456b; *PaxLiz* A3.

W przeciwstawieniach: »książę... krol (4), kiran (2), człowiek, sľuřebnik, zagrodnik, ziemianin« (10); wřzákřes nie iáko Książę rycerskie wćzynił/ áľe iáko boiáźny człowiek *HistAl* Av; *GliczKsiąż* F3v; Widzyáľem sľuřebniki ieźdzáć ná koniech/ á książętá pieřzki chodzili iáko sľudzy [Vidi servos in equis, et principes ambulantes super terram quasi servos *Vulg Eccle* 10/7] *BielKron* 81v; Książę żadné Kirane^m nie ięľt cze^{mu}? *OrzQuin* P marg, P, Pv, Q, Sv; V niebieřkie^{so} řtoľu nie znáć książęćiá áni záğrodniká iedno wierne^{so}. *RejPos* 227v marg; Tyř Książę to zyemiánin *PaprPan* P2.

W porównaniach (4): *Leop Ier* 1/6; táki řywot [Łukasz Jankowski z Poznania] wiedzye/ iáko ine Książę/ Bo řwey myřli dla pychy/ nicřym nie záwiáęe. *RejZwierz* 72; Wyprawil řię Krol przećiw iemu [książęćiu przemyskiemu] z woyskiem/ on teź z Ruřkiemi książęty przećiw iemu [...] potarľ Krol książętá iáko řuche řiáno *BielKron* 353; Głowá grunt w człęku [...] Ięľt iáko Zamek ktory Książę rządźi *RybGęřli* C4v.

W formułach grzecznořciowych i dyplomatycznych [w tym: jego miłość (18); (jasno) ořwiecone (a cnotliwe) (9), miľe [zawsze V] (2), najásniejsze [w tym V (1)] (2), řľachetne [zawsze V] (2), jasne i zacne (1), miľořciwe [V], moźne [V], z łaski boźej; dodatkowo z imieniem wľasnym (10)] (92): *MetrKor* 34/287v, 288 [2 r.], 37/1, 1v [2 r.]; *ZapWar* 1522 nr 2285, 1527 nr 2361; Ayezľby kxyuze yego myľoľcz chczyal t. m. ku themv czyřľnucz wolyu abo namavamy řwymy *LibLeg* 8/133v, 8/132v [2 r.]; (did) Břľkup gromy Xiáęe (-) Miľe Xiáęe czym řię bawiľř *RejKup* Xv, C; *MurzHist* A4; *WyprKr* 1v, 2 [2 r.], 50v; Do Xiążát ich Miľořci. *MączLub* nľb 14; niemoęe żaden Litwin [...] ták ku Pánu řwemu mówić: Miľořciwé Książę *OrzQuin* Q; Książę tego miáľtá [...] przyřzedľ do onego kurwięgo domu [...] Thedy Tárřia [...] rzekľá ku niemu z wielkim pľáćzem: O moźne książę/ krwi řľachetna/ przemożyřľ řwá przyrodzoná řľachetnořćiá vmysľ řwoy řzkářady *HistRzym* 21, 22v, 23; Do iáľno Ořwieconęgo X. Pruřkiego/ etc. *KwiatOpis* A2, A3, Cv; *StryjKron* 667; *ActReg* 45, 46, 181 [2 r.]; my Boľeřľaw

z łáfki Bożéy Książę Wielkiéy Polfki [nos Boleslaus, Dei gratia Dux Maioris Poloniae JanStat 1116] SarnStat 249, 997, 1081, 1109, 1110; GrabPospR M4v; [tho giest wiadumo thimtho siumsiadam [!], oszwiczune a na jasniesse [!] Kxiunsze pane nasz, kthorzi przithom bylli [...] najyasneysie oswiczune Kxiusze, zallowallem sie juz [...] ambroszi skliorz, miesczanin z ollesna. ListyŚląskie 469 (1574 nr 28)].

~ Poprzedza właściwą nazwę godności w tytułowaniu króla polskiego i książąt w formułach dyplomatycznych oraz dedykacjach [w tym: najjaśniejsze (a, i) namocniejsze, niezwyżone) książę [o królu polskim (46), o księciu (1)] (47); (wielmożne i) zacne [o (wielkim) księciu litewskim] (4); jasne [o księciu (1), o królu polskim (1)]; oświecone [o księciu] (2)] (55): yakom ya sbrathem Rodzonom yacubem myal Chelmyenskie prawo vedług obyczaye ziemye mazoveczkiey oth navesnyoyschego kxianzaczia kxiandza Ianuscha Stharego ZapWar 1528 nr 2421, 1513 nr 2063; MetrKor 37/1, 1v [2 r.], 2, 2v, 3v (11); SeklWyzn ktv; MurzNTSekl A2; GórnDworz A2; RejPos A3; Przysięgá Senatorów Koronnych. IA N. Przysięgam: iż Naiálnieyszemu Książęćiu/ Pánu á Pánu N. Krolowi Polfkiemu [Serenissimo Principi et Domino, Domino A. Regi Poloniae JanStat 269] będę wierny SarnStat 35; które ziemie zacné Książę Zygmunt Kierftuty wielkié Książę Litewfkié/ brát nálz namilfzy [...] do żywotá fwégo dzierżec ma SarnStat 890; Item / Oświeconé Książę Pan Boguflaw/ Książę Stolpfkié [Illustris Princeps Dominus Boguslaus dux Stolpensis JanStat 897] z iednéy ftrony/ á Zakon przerzeczony z drugiéy ftrony [...] máią polfác polfy SarnStat 1113, 8, 9, 10, 35, 41 (38). ~

W charakterystycznych połączeniach: książę bogate, cne (3), cnotliwe (2), dzielne (2), jasne, krasne, mężne, mocne, możne (10), nabożne, pobożne, potężne, poważne, przemyślne, przesławne (2), przeważne, sławne (2), ślachetne, wielkie (8), zacne (20), zawołane, znamienite (6).

Przysłowia: iákie ieft Książę/ tákowi też fą miefzczanie [secundum gubernatorem civitatis omnes inhabitantes eam]. BibRadz Eccli 10/2; BudBib Eccli 10/2.

bo z dziefiatniká bywa rotmiftrz/ s fláchćicá książę/ s kfiędzá bifkup/ á z vcźniá miftrz GórnDworz Kk4v.

Frazy : »krolowác [na czym] jako książę« (1): O rodzáiu Máchábeow/ ktorzy krolowáli ná Zydoftwie porząd iáko kfiążetá. BielKron 118.

»książę panuje, władzej używa« (2 : 1): ci ktorzy widzimy przoduiających miedzy narody/ pánuia nád nimi: á kfiążetá ich władzoy vzywáia nád nimi [princeps eorum potestatem habent ipsorum]. WujNT Mar 10/42, Matth 20/25; Królá fpokoynégo pánuiaćégo nád wfzytkimi [Boga] przykładem (przez którégo Królowie króluią/ y Kfiążeta pánuia [per quem Reges regnant, et Principes dominantur JanStat 243] SarnStat 897.

»książę rozkazuje« = wlada (3): KrowObr 163v; Przyzlfifmy do ziemie Mezaryb/ w ktorey rofkázuie Kfiążę Zámbei BielKron 456; RejPos 312.

»z książęciem porównác urodá« = dorównác urodá książęćiu (1): Zacna iákaś ofobá s czyftá czárná brodą/ Żeby mogł y s kfiążęciem porównác vrodá. RejWiz 146v.

Zwroty : »(po)hołdowác (a. zhołdowác) książęta« [szyk zmienny] (3): Wiele mężnych walecznych Kfiążat [Bolesław Śmiały] pohołodowál. PaprPan Dd4; StryjKron 280; VotSzl B.

»postanowić (a. ustawić) [kogo] książęciem; ustawion książęciem (a. [za książę]); usta(no)wić książę« [w tym: nad kim (3)] [szyk zmienny] (6; 1; 2): *MiechGlab* 37; niektory człowiek ftóry [...] ná prozbę wżytkiego ludu od Alexandra Książęciem w Perfidiey ieft wftáwion [dux in Perside est constitutus; byl vsthawyon zakxasza w perside *HistAl* 1510/259] *HistAl* G5v; *BibRadz* 3.Reg 11/34, 1.Par 12/18; *BielKron* 343v; *RejPos* 339v; poftánowifz ie [syny twoje] kfiążęty po wżey ziemi [pones eos in principes in universa terra]. *BudBib Ps* 44/16[17]; *BudNT Act* 7/35; *WujNT Act* 7/35.

»postawić [nad kim] książę, postawić [kogo] książęciem [nad kim]« = *constituere principem* *Vulg*; *constituere ducem* *PolAnt* (1 : 2); *Leop Ex* 2/14; w rozdziale narodow po wżey ziemi poftháwił nad kaźdem z nich Kfiążę *BibRadz Eceli* 17/14; *WujNT Act* 7/27.

»przełożyć (a. być przełożony) książęciem [nad kim]; przełożone książę« [szyk zmienny] (2; 3): *RejPs* 154v; *RejKup* C; *LubPs* M3; Potym go [*Brutusa*] Troiánowie przełożyli nád łobą kfiążęciem. *BielKron* 61; Íprawy [...] które gruntowna władza Przełożonych Kfiążąt wtwiérdziła [quos solida Principum firmavit autoritas *JanPrzyw* 8]. *SarnStat* 885.

»wyb(ie)rać (a. ob(ie)rać) książę; wybieranie (a. obieranie) książęcia; wybrać (a. obrać) [kogo] za książę; wybrać (a. obrać) [kogo] książęciem; wybrany za książę; książę wybrane« = *eligere in duce* *PolAnt* [szyk zmienny] (7; 5; 10; 2; 7; 1): *BibRadz* 1.Par 28/4; wybráli Czechowice zá Kfiążę Władziławá brátá Borzywoiowego *BielKron* 324v, 49v, [85²]v, 100v, 104, 124v [2 r.] (18); *ModrzBaz* 46 [3 r.]; *GórnRozm* A2v; Litwá bez wiedzienia Polaków niema Kfiążęciá obierác/ tákze téz Polacy bez Litwy. *SarnStat* 999 marg; *KlonKr* A2v, B, B2v, B3, B3v (8).

»za książę wyzwolon« = *wybrany książęciem (czechizm)* (1): Thegoż roku Niezámzfl [lege: *Niezamysł*] fyn Przemysflow zá Kfiążę wyzwolon *BielKron* 321.

Wyrażenia: »książę duchowne« = *tu zapewne wielki mistrz krzyżacki* (1): obywatéle ziem náfzych Prufkich w práwiech [...] które od Kfiążąt Duchownych y Swietckich [*a principibus spiritualibus et secularibus* *JanStat* 901] Królów y Pánów ziem przerzeczonych otrzymáli/ będziemy chowác *SarnStat* 1117.

»książę dziedziczne« (2): *StryjKron* 350; fyn iego [*Olgierda*] Włodymierz/ ktory ná Kijewie/ Był Kfiążęciem dziedzicznym *KołakCath* A4.

»książę familiej (pokolenia), w familiej; domu (rodziny), z domu; plemienia, w plemieniu« [szyk 11 : 1] (7 : 1; 1 : 1; 1 : 1): ci byli Kfiążęty domu rodziny ich [*principes domus cognationis eorum*]; kfiążętá domu rodu ich *WujBib*] *Effer*/ *Iefy* [...] mężowie [!] co mocnieyfły y możnieyfły/ á záwołáni Kfiążętá w fámiliach swoich [*nominati duces in familiis suis*; wódcowie w fámiliách ich *WujBib*]. *Leop* 1.Par 5/24; Synowie Lewi kfiążętá fámiliej [*principes familiarum*; przełożeni domów *WujBib*]/ nápiřani fá w księgách flow y dni *Leop* 2.*Esdr* 12/23, *Num* 32/28, 1.Par 24/31, 2.Par 1/2, 2.*Esdr* 12/12 [2 r.], 22; *BibRadz* 1.*Esdr* 2/68; Te (fá) ná imię wyliczone kfiążętá/ w plemionách ich [*praelati (marg) principes (-) in familiis suis*] *BudBib* 1.Par 4/38, *Gen* 25/16.

»hołdowné książę« = *tu anachroniczne określenie władcy podległego królowi trojańskiemu* (1): [do *Priama*:] zamki pográniczne Ípiżá Y ludzmi dobrze opátrcz: hołdownym Kfiążętom Rořkaź być pogotowiu *KochOdpr* D.

»książę krainy (ziemie)« [szyk 4 : 1] (5): Tháthánái Książę kráiny [*dux regionis*] która iefth zá rzeką *Leop 1.Esdr 6/6*; Rzekł Prorok/ [*porazisz*] przez Rycerftwo kfiążąt kráin they ziemie [*Per pedissequos principum provinciarum*]; Przez pácholétá Kfiążąt Powiátowych. *WujBib 2.Reg 20/14* *BielKron 85, 85, 85v*; *StryjKron 155*.

»książę krolestwa« = *princeps regni Vulg, JanStat (4): Leop Dan 6/7, 10/13*; weźmi wízytki pány y kfiążetá kroleftwá twego *HistRzym 31v*; *SarnStat 908*.

»książę krześcijańskie« [szyk 9 : 4] (13): *BielKron 179, 245v, 254, 266v, 267 (9)*; *StryjKron 557*; iákoż my teraz łufzniey możemy żądác pomoey kfiążąt Chrześcijáńfkich ná fkaránie haeretykow (*marg*) Kościół może żądác pomocy krolow Chrześcijańskich (-) *WujNT 498, 256*; *PowodPr 20*.

»książę księstwa« (1): A Xiążę tich [*Semigalijej i Kurlandyjej*] xięftw iefth/ I.K.M. Hołdownikiem lennym. *KwiatOpis [C2]*.

»książę z książąt« (2): Dowmant Hurdowie Kniáz Gedrocki wolno łobie miefzkáiąc ná vdzielnym Xięftwie/ y czuiác fię być Xiążęcíem z Xiáżąt [!]/ niezábiegał Witołtowi *StryjKron 355, 355*.

»książę lenne« (4): zniósá się też Hołdy Xiáżat Lennych, ktore niemogá bydz iedno náSeimie odprawowane *ActReg 136, 95, 113*; *SarnStat 1057*.

»książę ludu (a. ludzi), nad ludem, ludzkie« (5 : 1 : 1): *RejPs 70v*; Nie vftáne z rodu twe⁸⁰ mąż/ ktoryby niemiál być Kxiążęcíem nád ludem Ifráelłkim [*princeps in Israël*; kfiążęcíem nád Izráelem *WujBib*] *Leop 2.Par 7/18*; y vyzrzałem miedzy nimi Iezoniałlá [...] y Ffelciałlá [...] Kxiążetá ludu [*principes populi*]. *Leop Ez 11/1, Num 32/2, Ios 1/10*; *BibRadz Act 23/5*; rzecz vczynił [*Skanderbeg*] w ty słowrá. Mnimam/ Kfiążetá wielcy ludzi/ y wízytko Rycerftwo/ że to v łiebie wielce ważyćie. *BielKron 244*; *WujNT 9*.

»książęta luterskie, zjednoczone w ewanjelijej« = *książęta protestanczy* [szyk 4 : 2] (5 : 1): gdy go [*Heldusa*] Cefarz łłał do Niemiec do kfiążąt ziednoczonych w Ewángelijey *BielKron 217*; Piłáli Kfiążetá Luterłkie do Krolá Fráncułskiego *BielKron 218v, 218v, 220v, 221, 223v*.

»książę miasta, nad miastem, miejskie« (6 : 1 : 1): *BielŻyw 13*; *Leop Iudic 9/30*; Mądrość potwirdziłá mądrego nád dzyefięcioro kfiążąt mieyłkich [*super decem principes civitatis Ecclē 7/20*]. *BielKron 81, 278v*; *HistRzym 20v, 22*; *RejZwierc 135 [2 r.]*.

»książę narodu« = *princeps populi PolAnt*; *princeps gentis Vulg (9)*: *BielKron 12v, 367*; trzymác vrząd Arcy ofiárownictwá/ y być Hetmanem á Kfiążęcíem narodu Iudłkiego [*ducem et principem gentis Iudaeorum*] y ofiárownikow *BudBib 1.Mach 14/47, Esth 3/12, 1.Mach 15/1, 2*; *KochProp 7*; *LatHar 364*; *WujNT Matth 20/25*.

»książęta ojców« = *głowy rodzin (1)*: fyn Zácháryałlá/ fyn Fefhur/ fyn Melchie/ y brácia ich Kxiążetá oycow [*principes patrum*; przednieyfy oyców *WujBib*] *Leop 2.Esdr 11/13*.

»książęcíem podniesiony; inauguratio książąt« = *wprowadzony na urząd książęcy (1; 1)*: ná Stolicę Xiążęcá według zwyczáiu onego wieku podniefli (*marg*) Inauguratio Xiążąt Litewłkich. (-) *StryjKron 350*; ná mieyfce oycá zábitego Swántołlawá Xiążęcíem Smolenłkim był [*Jurij*] podniefiony. *StryjKron 477*.

»książę pogańskie, poganow, narodu pogańskiego« [szyk 4 : 2] (4 : 1 : 1): Zyzarę książę pogańskie zwalczyła Delbora pani święta w łtarym zakonie. *WróbŻółt* cc7; *KromRozm III* O3; *LubPs* M4; *SkarJedn* 91; *StryjKron* 288, 295.

»książę pokolenia, w pokoleniu« [szyk 3 : 1] (3 : 1): Powłthawłły thedy Książętá pokoleń [*principes tribuum*] *Leop* 3.*Esdr* 2/8, *Num* 2/7, 1.*Par* 12 *arg*; przyniołł dary łwe Sálámieł łyn Snryłádáiego/ Książę pokolenia Symeon [*praelatus filiis (marg) princeps filiorum (-) Simhon*]. *BibRadz Num* 7/36.

»książę (na)przedniejsze (a. przednie), pierwsze« = *princeps primus, capitis Vulg* [szyk 8 : 4] (11 : 1): *KrowObr* 35; *Leop Ez* 38/2, *Dan* 10/13; *BibRadz Esdr* 2/68; *BielKron* 41, 97, 100, 127, 356v; *BielSpr* 37v; *KochPs* 216; Ci Xiążętá przednieyłze [...] mieli drugich Xiążąt pod łwoiá mocá niemáło *StryjKron* 115.

»książę radne« = *członek rady cesarskiej (1)*: Ia iefthem Cefarz łowinian/ ktorym ćiebie wćzynił wielkim pánem/ y książęćiem mym rádnyim. *HistRzym* 42.

»rakuskie książę wyższe« = *książę Górnej Austrii (1)*: Inłzpurğ [...] gdzie komorá y perláment Grabłtwá Tirolłkiego/ y drugich kráin Rakułłkich Książąt wyłzłłych [cf O Pánoniiey wyłzłłey kthorá zowá Rákuská ziemiá. *BielKron* 289v] *BielKron* 287.

»książę rodzaju« = *naczelnik rodu (1)*: Zbierz lud Izráelłki według rodzáiow y domow ich [...] á będá zwami książętá rodzáiow [*principes tribuum ac domorum in cognationibus suis*; kśiążętá pokolenia y domów w rodzinách łwych *WujBib Num* 1/4] *BielKron* 39.

»książę rycerstwa, rycerskie, wojska« (6 : 3 : 2): Niektore książę Rycerłtwá [*principes militiae*] ktory trzymał Armeniá [...] piłáł potáiemnie do Alexandra *HistAl* E2v, Av, C8v, E5v, F, F2; Przyłłfedł Nábuzárdan Książę woylłká [*princeps exercitus*]/ łlugá Krola Bábilońłkiego do Ierufálem. *Leop* 4.*Reg* 25/8, 2.*Reg* 24/4; *KwiatKsiąż* O3v; Y vsłłyzáły włzytkie kśiążętá rycerłłkie [*principes virtutum (marg) exercituum (-)*]/ ktore (były) w polu/ łámi/ y mężowie iych *BudBib Ier* 40/7, *Ier* 40/13.

»książę rzeskie, (świętej) rzesze (niemieckiej), cesarstwa« = *władca terytorium należącego do tzw. I Rzeszy, podległy cesarzowi* [szyk 18 : 3] (11 : 9 : 1): *GroicPorz* a3v; Woyćiech z Brándeburgu/ kthory potym zówždy łiadał ná łwym mieyłcu ná Seymiech Cefárłłkich [...] iáko inne Książę Cefárłtwá *BielKron* 232, 175v, 192v, 231v [2 r.], 232 [2 r.], 306 (13); *BiałKaz* K3v; *StryjWjaz* B [2 r.]; *StryjKron* 400; *BielSen* 11; *OrzJan* 83; ták iáko od Kśiążąt Rzélłkich áppelluiá w Rzélłzýy *ad Cameram Imperialem SarnStat* 1143.

»stanu świeckiego książę« (2): pozwal łtánu łwieczkiego Kxążę iako przedneyłgo. Ktory łwey zwierznołczy dupháł *RejKup* b3, b6v.

»starsze książę, starszy z książąt« (1 : 1): łtárłzy s książąt [*primus de regiis principibus ac tyrannis Vulg Esth* 6/9] ma pod nim koń wodzić po miełcie *BielKron* 115; wćzynić go łthárłzym książęćiem Litewłłkim/ ták iż będıye włzytkiemu kłięłtwu Litewłłkiemu rołkázowáł. *BielKron* 382.

»książę synow [czyich], nasienia [czyjogo]« = *głowa rodu (10 : 1)*: Tho movi Pan: Iefłim niepołóżył [...] praw Niebu y ziemi: thedy y náłienie Iakobá y Dawidá [...] zárzucę/ ábym nie wźiáł z náłienia iego/ Książątł náłienia Abráhámowego/ Izáákowego/ y Iakobowego [*principes seminis Abraham, Isaac et Iacob*] *Leop Ier* 33/26, *Gen* 36/15; oddáł dary łwe Abidám łyn Gedeonow/ Książę łynow

Beniáminowych [*praelatus filiis (marg) princeps filiorum (-) Biniamin*] *BibRadz Num 7/60, Num 7/42, 49, 54, 66; BudBib Num 7/24, 30, 36, 2.Reg 10/3.*

»książęta świata (tego), świeckie« [szyk 16 : 2] (14 : 4): *WróbŻołt I7; iże wżycy krolowie y kłiążęta fwieckie [omnes reges et terrarum principes] przed nálezá oblicznošciá będá fie kłániáć. HistAl C6; LubPs cc [2 r.], ffv, ff2 marg; KrowObr 5v; RejAp BB4v, CC3v, 108v, 111, 142; RejPos 124v, 130v [2 r.]; áczkolwiek naymocnieyŝe kłiążęta tego ŝwiátá przeŝláadowáli ogniem y mieczem Košcioł Pána Kryřtuřow/ wżákże on przedlie zwyciełcá zořtał *RejPosRozpr c3v; CzechEp 69; SarnStat 1117.**

»książę udzielne« = *włádajácy na terytorium, które mu przypadło w udziale (1): nálaźł [Witołd] przyczynę [...] ná Włodimirzá Olgerdowicá Xiáżę Kijowŝkie vdzielne [...] iákoby ŝię miał wybijać z zwierzchnořci Wielkiego Xięřtwá Litewŝkiego StryjKron 497.*

»wyborne ksiáżę« = *tu: król (1): Wyborni kxiáżęta twoi [reges; krolowie WujBib] miły panie poczáwřzy od kořcioła twego ktory ieřt w Ierufalem będá tobie dary ofiarowáć. WróbŻołt 67/30.*

»ksiáżę wysokořci« = *w ludowej etymologii nazwy plemiennej Sarmatow (1): Sarmata teź álbo Sauromata wykłáda fie Wodz álbo Xiáżę wyřokořci/ álbo Pan wyřłzey y gorney kráiny/ co fie rozumie o pułnocnych řtronach StryjKron 21.*

»ksiáżę wyspu (a. wyspy), morskie« (2 : 1): *á zařz nie z řhápia z řtolcow řwoich wřřyřtkie kxiáżęta morřkie [principes maris] Leop Ez 26/16, Act 28/7; A táme [...] były folwárki Křiáżęciá oney wyřpy [principis insulae]/ imieniem Publiuřzá WujNT Act 28/7.*

»ksiáżę [jakiej] ziemie, z ziemie, w ziemiach« (9 : 1 : 1): *křyáżá oney zyemye y lud pořpolyty uydžácz ten dzyw [...] dwa kłástory panyenŝkye zbudowaly PatKaz III 154; BibRadz Ez 30/13; BielKron 226, 279v, 428v; HistRzym 22v; RejPos 19v, 20; Tá k mowi Adonái Iehowá [...] wyřráće báłwany z Nofu/ y křiáżę z ziemie Micraimřkiey [praelatus (marg) dux (-) de terra Aegypti]/ że nie będáie więcey *BudBib Ez 30/13; MycPrz I C2; chćieli wyřráć ná Kroleřtvo Polřkie Conřtantiná Koriátowicá [...] Xiáżę ná ten czás Litewřkie w ziemiach Podolřkich. StryjKron 427.**

»ksiáżę ziemskie« [szyk 3 : 3] (6): *LubPs F4, I, aa5v; Thegoć nie mogło zyemřkie Křiáżę vcřzynić. Bo by nam było řzło o doczeřne rzeçzy/ dořyc było/ áby fie nam teź był ziemřki á doczeřny krol zyáwił. RejPos 36v, 312; NiemObr 31.*

Zestawienia: »ksiáżę (saskie) (i) elektor, wyborca« = *tytuł oznaczájacy prawo wyboru cesarza niemieckiego (3 : 1): krolewřki řtolec/ był nieco wyřřly niźli kłiążáth Ellektorow/ á řtał po práwicy řtolcowi Ceřárřkiemu [cf wřzyřtka řiedm kłiążáť/ ktore zowá Elektoreš BielKron 330] BielKron 330v; Křiáżę Sářkie Wyborca koniem wřkoczył BielKron 331, 291, 330v.*

»ksiáżę głowne« (3): *Mówię [...] o Křiáżęťách głownych/ křórzy řobie řámi Pánowie řá OrzQuin Sv; Tá k mowi Adonái Iehowá/ oto iá do ćiebie Gogu/ křiáżę głowne Mořzechá y Thuwalá [ad te Ghog praelatum (marg) principem (-) capitis Mesech et Tubal; křiáżęciá głowy Mořoch y Thubál WujBib] BudBib Ez 38/3, Ez 38/1[2].*

»saskie ksiáżę kurfierst (a. kierferst), saskie ksiáżę miecznik« = *elektor ksiáżę saski, nosžacy zarazem dworski tytuł miecznika [szyk 6 : 2] (7 : 1): Czterzey Kůrfierřtowie řwieckie ořoby: Napirwey krol Czeřki Podczářzy álbo Szynk [...] Woiewodá Ryńřki Podřtoli/ Mářgrábiá z Brándeburku Komornik/*

Sálfkie kfiążę Miecznik. *BielKron* 175v; Withemberg miałto Sálfkiey źiemie/ Kierferftow Kfiążąt Sálfkich ktorzy Cefárzá wybieraią. *BielKron* 290v, 209v, 211, 211v, 212v, 216v (8).

»landgrof (a. landgraf) książę (heskie)« = *niemiecki tytuł feudalny, m. in. udzielnego władcy Turynгии i Hesji [szyk 1 : 1] (2)*: Opifánie Kfiążątł kthore przy they Koronácyeey w Fránkforćie [...] byli. [...] Kfiążę Lewenburfkie. Książę Sálfkie. Landgrow Kfiążę Helkie Wilhelm: Fálcgrow Ryńfki. *BielKron* 331v; *StryjKron* 295.

»książę nawysshze« [szyk 7 : 6] (13): TEMiřtocles mędrzec, á Kxiążę Attenfkie nawyřfze. *BielŻyw* 62; vczyńił go [Witułta] Krol Władźiřław nawyřfřzym kfiążęćiem Litewfkim/ zořtáwiřfzy řobie nád nim zwierzchność *BielKron* 382, 332.

~ Szereg [w formułach dyplomatycznych]: »krol polski, nawysshze książę litewskie ... (pan i dziedzic)« [zawsze w połączeniu z imieniem] (10): WŁádyřław z łáfki Bożey Król Polfki/ y źiem Krákwfkiéy/ řć. Książę nawyřfze Litewfkié: Pomorzki/ Ruřki/ Pan y Dźiedzic [*Rex Poloniae, necnon terrarum Cracoviae, etc. Princeps supremus Lituaniae, Pomeraniae, Russiaeque Dominus et haeres JanStat* 260]: oznáymuiemy *SarnStat* 218; my WŁádyřław z łáfki Bożey Król Polfki/ y źiem Krákwfkiéy [...] Kuiáwřkiéy/ Litewfkié Książę nawyřfze/ Pomorzkié/ Ruřkié [*Rex Poloniae, necnon Terrarum Cracoviae [...] Cuiaviae, Lituaniae Princeps supremus: Pomeraniae, Russiae etc. JanStat* 842]. Oznáymuiemy *SarnStat* 1067, 8, 885, 896, 951, 952 (10). ~

»książę wielkie« = *samodzielny, potężny władca (1)*: řmiali řie drudzy iź ták towarzyřkim obyczáiem poczyna [*cesarz Adryjanus*] s řłuźebniki będący Kfiążęćiem wielkim *BielSpr* 47v; [Odpowiedźieli [Abrahamowi] řynowie Hetowi/ mówiąc [...] Książęćiem Bożym [*princeps Dei*] (marg) to iest kfiążęćiem wielkim (–) iestęř v nas *WujBib Gen* 23/6].

»wielkie książę« = *suwerenny władca na Litwie i Rusi, zwierzchnik pomniejszych książąt [w tym: w połączeniu z imieniem (78), z przymiotnikiem: litewski (101)] [szyk 107 :7] (114)*: *BielKron* 401, 436v; dziad dźiřieyřzego Książęćiá Wielkiego [moskiewskiego] do Papieźá pořły wypráwował/ chcąc řię z kořciołem ziednoczyć *SkarJedn* 378, 378; *StryjKron* 91, 385, 512, 612, 677; *PapřUp* B4; żadného inégo nie máię rozumieć y mieć zá Książę Wielkié Litewfkié y Ruřkie [*pro Magno Duce Lithuaniae et Russiae*]: iedno który zá nářzym zwoleniém Króřewfkim/ iáko Zygmunt przerzeczoné Książę Wielkié [*praefatus Dux Magnus Sigismundus JanStat* 845] dźiřieyřze iest wybráne *SarnStat* 1070, 9, 14, 886, 888, 890 (32).

~ Zwroty: »obrać (a. obierać) za (a. na) wielkie książę litewskie; wielkie książę wybierać; wybieranie wielkiego książęcia« (2; 1; 1): okrom wiadomořci y rády Pánów y Przełožonych króřeřtwá Polfkiego [...] ku wybiérániu Wielkiégo Książęćiá nowégo [*ad electionem Magni Dueis novi JanStat* 758] niepořtápiemy *SarnStat* 1000, 989, 999, 1000.

»za wielkie książę litewskie ustawić« (1): Władźiřław Zygmuntá zá wielkie kfiążę Litewfkie vřtáwił. *BielKron* 387.

Szeregi: »[w formułach dyplomatycznych i dedykacjach:] krol (polski), wielkie książę litewskie (...pan i (a) dziedzic a. pan dziedziczny a. etc.); [poza formułami dyplomatycznymi:] krol (polski) (i) wielkie książę (litewskie, etc.)« (42 : 25): przyřzyangam yřz Nayařznyeyřchemv Xyanřaczyv a panv, panv Sigmvnthowy [...] Crořewy polfkyemv wyelkyemv xyanřaczyv Lithewfkyemv, Rvřkyemv.

prvłkyemv panv y dzyedzyczv panv memv myłóczywemv [...] bandą wyerzen *MetrKor* 40/174, 34/287v, 288 [2 r.], 37/1, 1v [2 r.], 2 (11); *SeklWyzn ktv*; *MurzNTSekl A2*; *BibRadz* *2 [2 r.]; *SarnUzn A2*; *WujJud A2*; *BiałKaz kt*; *ZapKościer 1582/32v*; *KmitaPsal kt*; *ActReg* 143; *My Kázimiérz/ z łálki Božey Król Polłki/ Wielkie Książę Litewłkie* [*Rex Poloniae, Magnus Dux L. etc. JanStat* 242] ná wieczną pámięć dáiemy znác przez ninieyłzy *Liłt SarnStat* 896; *Pieczęć Iego M. KROLA/ Wielkiego Książęciá Litewłkiego. SarnStat* 1115, *3, 10, 19, 133, 347 (44); *KlonKr kt*; *Naiáfnieyłzemu y Niezwycięzonemu Monárłze Zygmuntowi trzeciemu/ z łálki Božey Krolowi Polłkiemu y Szwedłkiemu/ Wielkiemu Książęciu Litewłkiemu. SkarKaz*)(2).

»wielkie książę i pan« (2): z nimi [*panami polskimi*] wełpótek/ iefli wezwáni czáfu łłufznęgo przyiechác będą chćieć/ *Wielkie Książę y Páná* [*Magnum Ducem et Dominum JanStat* 758] wybierzemy. *SarnStat* 1000, 999. ~

Szeregi: »(arcy)ofiarownik (wielki) i książę« = *arcykapłan, który w okresie po niewoli babilońskiej był zarazem politycznym przywódcą narodu izraelskiego* [szyk 2 : 1] (3): *Krol Antyoch Symonowi Arcyofiárownikowi/ y Książęciu narodu* [*sacerdoti magno et principi gentis*] *Iudłkiego/ tákże y ludowi Iudłkiemu zdrowia žyczy. BudBib* 1.*Mach* 15/2, 1.*Mach* 14/41, 15/1.

»czołó a książę« (1): *Fámiliey Sáráiowey/ był czołem á kxiąžęciem Máráii* [*Saraiae Maraiá*] *Leop* 2.*Esdr* 12/12.

»deszpot to jest książę« (1): koždé niewółftwo/ iákoby rzekł Księftwo/ przeciwko *Defzpotowi/ to iefł/ przeciwko Książęciu łwemu/ woynę wiedzy przyrodzoną. OrzQuin* Qv. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»elektorowie i książęta« (2): obrociłszy łie ku *Ellektorom y innym kłiąžęthom/ łálkávą próbę* [...] do nich vczynił/ áby *Krolowi wybránemu/ rády wierney y pomocy* [...] vžyczáli. *BielKron* 330v, 330v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»ksiąžę i główa« (5): *Leop Ez* 38/3; *BibRadz Ez* 39/1; przełóżyli go ludzie (oni) nád łobą główą y kłiąžęciem [*in caput et in ducem (marg) ducem et principem* (-)] *BudBib Iudic* 11/11. Cf »pod książęciem i główą«.

»(tak) książę (i, jako) grabia« [szyk 3 : 1] (4): *Ma* [*Frankonija*] *Kłiąžętá/ Grábie/ kthorych páńftwá wielką część žiemie záłtápily* *BielKron* 280, 275, 284, 287. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*].

»hetman (familijej a. wojsk) albo (a, i) książę« = *princeps et dux PolAnt; princeps et caput Vulg* [szyk 7 : 6] (13): *LubPs* S6, gg2v; *Leop Num* 7/2; *BielKron* 100v, 124v, 278v; *KwiatKsiąž* O4v; *arcus triumphalis*, [...] *budówanie ná xtałł sklepu vczinione Hetmanowi álbo xiąžęciu po otrzimániu zwicięftwá ku czći. Mącz* 134c, 225b; *RejPos* 343; *BudBib Esth* 3/12, 1.*Mach* 14/47; *StryjKron* 432. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*].

»ksiąžę kijowskie i jedynówałdziec« (1): *Roku 6633. Wołodimirz Monomach Xiąžę Kijówskie y Iedynówałdziec* [...] *žywot z łmierciá przemienił* *StryjKron* 210.

»ksiąžęta i kniaz« (1): *Rufkie Xiąžętá/ y Kniáz Mołkiewłki iárzmo Tátárłkie zrzucili. StryjKron* 416 *marg*.

»(bądź, nie tylko, tak, takiež) krol (bądź, ale i, jako, a, abo, i) książę; krolewski i książąt« = *rex et princeps Vulg, PolAnt; praeses et rex PolAnt* [szyk 172 : 27] (197 : 2): z krolmi, ani zksiąžęty nie

mow. *FalZioł* V 52v, V 49v, 52 [3 r.], 52v; *WróbŻołt* cc2, oov; *RejKup* m8; *HistAl* C6; *MurzHist* M; *MurzNT Matth* 10/18; *Diar* 24; *BielKom* C3; *LubPs* B2, F4, dd5, ff4v *marg*; *GroicPorz* a4; *KrowObr* 5v; *RejWiz* 40, 50, 85, 85v, 86v; podobála fie rádá iego krolowi y kxiążetom *Leop Esth* 1/21, *Ier* 44/17, *Gen* 36 *arg*; *RejZwierz* 49, 68, 104; *BibRadz Ier* 25/18, *Os* 3/4, *Matth* 10/18, *Gen* 36 *arg*, I 216b *marg*; *Goski* A3, A3v; *OrzRozm* L4; Niemcy zową krolá álbo Kfiążę kinig/ á oni [*Litwini*] konigos *BielKron* 358v; Ziecháli fie do Kráková krolowie kfiążetá ná wefele. *BielKron* 375 *marg*, 55, 56 [2 r.], 57, 61v, 98 [2 r.] (26); *KwiatKsiąż* Mv [2 r.], N3v; *LeovPrzep* A2, B4, Dv; *Mącz* 9c, 63b, 471b, 480d; *RejAp* BB4v, CC3v, 108v, 111 [2 r.], 111v (15); iż bárziefy prágnąc mamy/ áby nam Rzeczpóspolita rokázowála/ niż Kfiążę/ ábo Krol/ iedná telko olobá. *GórnDworz* Gg2v, Gg4v, Gg5, Hh6, Hh7, Ii8; *RejPos* 3, 7v, 19, 19v, 69 (14); *BielSat* H2v; *RejZwierz* 41v, 42 [2 r.], 47, 147, 147v (11); *BielSpr* 36v; *BudBib* 2.Par 29/30, *Ier* 36/21, 49/38, *Os* 8/10, I 447c *marg*; *WierKróc* A3; *StryjWjaz* A4v; *PaprpPan* G2v, Cc2v, Eev; *KochPs* 4; *SkarŻyw* 570, 576; *StryjKron* 46, 62, 135, 288, 407 (9); *CzechEp* 299; *NiemObr* 42 [2 r.], 160, 164, 171 [2 r.], 176; *ReszPrz* 66, 107; *GórnRozm* A2v, D2, M4v; *Paprup* Bv; *GórnTroas* 59, 69; *OrzJan* 63, 70; *OstrEpit* A3; *LatHar* 359; *KołaćCath* C2v; *WujNT* 256, 448; *JanNKar* B; *SarnStat* 12, 21, 59, 181, 368 (25); *KlonKr kt*, A2, Av *żp*; *CzahTr* E4v; *PudłDydo* A2v; [kiedy ftoiec bądzece/ Przet Krolmy y Kfiążety [*Coram regibus et principibus*] wfwiece *Krofej* F2v]. [Ponadto w połączeniach szeregowych 87 r.].

[Tylko w formułach dyplomatycznych:]

»krol (polski) (i) (litewskie) książę ... (pan i) dziedzic (Krolestwa Polskiego)« (11): wżyfłkie przywileie náfzē/ y przodków náfzých Królów y Kfiążąt/ y dźiedziców włafnych y prawdźiwých królełtwá Polłkiego [*Regum ac Ducum et haeredum legitimorum et verorum Regni Poloniae JanPrzyw* 18] przerzeczonēgo/ do piérwżēy kluby przywodźimy *SarnStat* 894, 8, 9, 13, 35, 61 (11).

»krolestwo i książęta« [szyk 1 : 1] (2): pomázał [*Pan*] krolestwo y Kxiążęta [*regnum et principes*] iego. *Leop Thren* 2/2; *BudBib* 2.Mach 9/25. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.].

»książę i księżna; książę z księżną« (2; 1): táfniec [...] przy ktorym wżyfłki kfiążetá z kfiężnami były *BielKron* 331; *Mącz* 96a, 322b.

»kurfi(e)rst to jest (abo, i) książę (naprzedniejsze)« (6): piąthy Grzegorz Páfiełz nayprzednieyfe Bifkupy w páfńtwie Cefáfłkim Kurfirfáfami/ to iefł/ Kxiążęty vtzynieł náfprzednieyfyymi *KrowObr* 35, 35 *marg*, Tt2v [2 r.]; *BielKron* 222, [332²].

»landgraf (i, takiefz), książę; landgraf z książęty« [szyk 5 : 4] (8; 1): Lántgráf Sáfłkie Kfiążę y ich towáfryfze/ żáfłowáli fie ná Henryká Brunfzwickiego *BielKron* 222, 205v, 206v, 210v, 216, 218v [2 r.] (9).

»książę i (to jest) mocarz« [szyk 2 : 1] (3): Tá [*mądrość*] łamie y kfiążetá y wżyfłki mocarze *RejWiz* 62v; *OrzQuin* P; *RejPos* 131. [Ponadto w połączeniach szeregowych 7 r.].

»książę, (i) monarcha (polski)« [szyk 3 : 2] (5): *WierKróc* Bv; wżyfłki cnoty/ ktore nawiefłzym Xiążetom y Monáfchom należá/ w nim [*Władysławie Jagielowicu*] fwiećily. *StryjKron* 607, 335, 350, 557.

»książę, (ani) możność (a. moc) (tego świata)« (2): on [*Pan Bóg*] ofáfłdźil/ potłoczył/ wżyfłki kfiążetá/ wżyfłki możności tego fwiatá *RejPos* 131, 130v.

»książę, (a, albo, i) pan (wielki); książęta i panięta« = *princeps et dominus JanStat* [szyk 31 : 15] (45 : 1): *BielŻyw* 83, 97, 124; Dariusz tedy Cefarz [...] zebráwfyz kfiążętá y pány swoie [*principes et satrapes suos*]/ rádził fie ich *HistAl* D8v, E, Ev, E7; *KromRozm I D*; *KrowObr* 34v; ífli zá Pánem á Kxiążęciem íwym [*sequebantur ducem*], *Leop Iudic* 9/49, *Ier* 38/4; *BielKron* 57v, 215v, 216v, 279v, 331v, 414v; *KwiatKsiąż* Iv; *Mącz* 453a; *HistRzym* 31v, 43, 134; *RejPos* 20v; *RejZwierc* 44, 45v, 47v, 50v; *BielSpr* 14; *BudNT przedm* a2v; *SkarŻyw* 310 [2 r.], 472, 574; przy ktorych Ceremoniách był [...] Arcybiskup Lwowfki [...] Pánowie Koronni z Litewfkimi [...] Połłowie [...] y infzych Litewfkich/ Rulfkich Xiążąt/ y paniąt bárdzo wiele *StryjKron* 727, 290, 385, 667; *ReszPrz* 95; *SarnStat* 51, 116 [2 r.], 882, 887, 922 *marg*, 989; *PowodPr* 20. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 24 r.*].

[*Przy tytułowaniu króla polskiego:*] »książę (a, i) pan (a pan)« (43); [*przy tytułowaniu książąt:*] »książę (a, i, jego miłość) pan« [szyk 13 : 11] (24): *MetrKor* 34/287v [2 r.], 288 [4 r.], 37/1 [2 r.], 1v [4 r.], 2 (17); *SeklWyzn ktv*; *MurzNTSekl* A2; *GórnDworz* A2; Dan w Krolewcu Pruífkim. [...] Wálzych Wielmożności wierny záwždy sługá. Marćin Kwiatkowlki z Rożyc X. I. M. P. Iurgieltnik *KwiatOpis* A3, Cv; w ziemię Páná Książęciá Stolpfskiego [*Domini Ducis Stolpensis JanStat* 1035] przez nowo Márgrábfstwo y tám y lám ieżdżíc zwyczaj był *SarnStat* 1236; Ná które to płáćenié dwu grofzu [...] Naiáfnieyfzému Książęciu Pánu Ludwikowi Węgierfkiému y Polfkiému Królowi [*Serenissimo Principi Domino Lndovico, Vngariae et Poloniae Regi JanPrzyw* 16] dobrowolnie poddáli fie. *SarnStat* 350, 8, 10, 35 [2 r.], 41, 186 (45).

»książęta i przełożeni« [szyk 5 : 1] (6): *HistAl* A5v; rozgniewali fie náń wífyficy przełożeni y Kxiążethá Holofferneífowi [*omnes magnates Holofernis*] *Leop Iudith* 5/26; *BibRadz* I 353d *marg*; *RejPos* 104v; *ModrzBaz* 23; *NiemObr* 118. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 7 r.*].

»książęta i przedniejszy miedzy ludem« (1): Y porába fiekierá gęftwy leśne/ á Liban gwałtownie vpádnie. (*marg*) Rozumie Kfiążętá y przednieyfze miedzy ludem íwoim. (–) *BibRadz* Is 10/34.

»książę i rada (a. pan radny)« [szyk 6 : 2] (8): *BielKron* 55v, 115v, 254, 258; Ieft nie dáleko od tąd iedno kfiążę moy pan rádny *HistRzym* 42v; Ia Lodwik Miftrz wielki Zakonu Pánny Máriiiey w Niemcách/ Kfiążę y Rádá Kroleftwá Polfkiego [*Princeps et Consiliarius regni Poloniae JanStat* 874] przysięgam *SarnStat* 1095, 41, 1099.

»książę i rycerstwo (a. rycerze)« (4): Wízedł w rádę z Kfiążęty íwemi y z rycerftwem íwoim [*cum principibus suis et potentibus suis*] *BibRadz* 2.Par 32/3; *BielKron* 58v, 62, 254. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»rzesza niemiecka z książęty« (1): rzesza Niemiecka z Kfiążęty/ vchwaliłá dáć pomoc Krolowi Ferdynándowi przeciw Turkom do Węgier *BielKron* 220v.

»książę i (a) sędzia« (8): *WróbŻołt* 148/11; Sromaycie fie [...] przed kxiążęciem y fędzim [*a principe et a iudice*] zá grzech *Leop Eccli* 41/22, *Ex* 2/14; *BudBib Ps* 148/11; *BudNT Act* 7/35; *ModrzBaz* 75v; *WujNT Act* 7/27, 35. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»książę i (albo) sprawca (ludzi a. miasta a. wojska)« (3): *BibRadz* I 308c *marg*, *Ez* 22 *arg*; piérwęy za czałow ftarych Xiążąt/ ná Wożiech Xiążęta álbo íprawce woisk zwykli byli walczáć. *KwiatKsiąż* O2v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»książę i starosta« (3): Dániel przechodził wślyftkie Książętá y Stárofty [omnes principes et satrapas]: iż duch Boży obfitłly w nim był. *Leop Dan* 6/3, *Dan* 6/4, 6.

»książęta i (a) starszy (a. starcy)« = *principes et seniores PolAnt* (5): *BielŻyw* 156; przyftąpiliście do mnie [Mojżesza]/ y wślyftczy książętá y ftárłly z pokolenia [omnes principes tribuum et maiores natu] *Leop Deut* 5/23, 1.*Esdr* 6/7; *BibRadz Ier* 26 arg; *BudBib Iudic* 8/14.

»węglowie to jest książęta« [w tłumaczeniu średn. łac. *angulus* 'wódz'] (1): zefli fie wślyftki węglowie (tho ieft Książętá) ludzi y wślyftkie pokolenia Ifráelłkie [Omnesque anguli populorum et cunctae tribus Isrāel] *Leop Iudic* 20/2.

»książę, (a, albo, i) wodz« [szyk 5 : 5] (10): *KromRozm III* H4; *BielKron* 28, 39v, 49v, 78v; *RejPos* 141; *Calag* 213; *StryjKron* 21, 95; przez Książę albo wodzá bywa woylko záchowane w zdrowiu *KolakSzczęśł* C4. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.].

»książę i z wojskiem« (1): iefliże fynowie nálezmu pomogá/ Poydzye Książę y z woylkiem od nich inochodá. *PaprPan* S3v.

Wyrażenia przyimkowe: »z książąt« [zawsze z przymiotnikiem od nazwy miejscowej lub etnicznej] = wywodzący się z książęcego rodu (9): S tego rodu Sforćiw [!] wyślzá po oycu przerweczona Bonná s kfiążáth Medyolánłłkich *BielKron* 417v, 229v, 242, 368, 413v.

~ Wyrażenia: »dziedzic, rodziczka z książąt« (1 : 1): Rychłó potym Sybilá rodziczka z kfiążáth Kliwiéłłkich/ żoná Ianá Frydrychá Salkiego kfiążęcía vmárłá *BielKron* 237v; *StryjKron* 385.

»książę z książąt« (2): *StryjKron* 355 [2 r.] cf Wyrażenia s. 375a. ~

»za książęcía« = za panowania księcia (1): Zá tego tho Kfiążęcía był ieden Hawerz imieniem Horimirz *BielKron* 321v.

»pod książęcím; pod pięciorgiem książąt« [w tym: z przymiotnikiem od nazwy miejscowej lub etnicznej (3)] (9 : 1): według liczby wślyftkich miałł Filiłyńłłkich/ktore były pod pięciorgiem Kfiążáth [satrapis] *BibRadz* 1.*Reg* 6/18; był [biskupem krakowskim] wybran Paulus z profłtego narodu/ przeto wicherzył wiele w Polłłczce pod kfiążęty *BielKron* 363, 286, 294; *Mącz* 355b; *ModrzBaz* 74v; *BielSjem* 28.

~ Zwrot: »pod książęcím siedzieć« (1): ábychmy w pokoju á pod takim kfiążęcím siedzyeli/ iákyego fie żydowie nádzyewáli. *RejPos* 251v.

Szereg: »pod książęcím i głowá« (2): GDyż pod iednym Kfiążęcím y iedną głowá [sub uno Principe et capite *JanStat* 135]/ iedenże lud/ różnych praw nie miałby mieć *SarnStat* 51 [idem] 116. ~

Iron. (1): [bracia do Jozefa:] Witayże zácne książę/ y flawny proroku [...] iuż nie doczekalż/ tu onego roku Kiedychmy fie przed tobá/ wślyftczy klaniac mieli [...] Iuż tam w ftudni racz siedzieć *RejJóz* A8.

W przen (8) : Powiedział mu Libertas [...] Ták owo zacne kfiążę Zelatorem zowá [...] A zamek ow ná gorze zowá gi Tumultus [...] Co dwa iádá przed pocżtem to ieden Inuidus/ A to też podle niego [...] pan Kupidus *RejWiz* 74, A6v, 64, 69, 75v; *BibRadz* II 14c marg; *HistRzym* 53v; Poślem Gryfy (marg) Kfiążętá. (–) *BielSen* 7 marg.

Przen (7) :

a) W tłumaczeniach nazw biblijnych (4) :

Wyrażenia: »książę boże, [z Bogiem]« [etymologia ludowa nazwy Izrael] (1): Rzekł mu on mąż [aniół]/ żadnym obyczaiem nie będzie iuż twoie imię dálej Iakob iedno Izrael/ to ieft kfiązę Boże/ ábowskiem iefliś przeciw Bogu ták mocny był [non Iahacob dicitur ultra nomen tuum sed Israel, quia princeps fuisti cum Deo PolAnt Gen 32/28]/ tym wiécy przeciw ludzjom będziefz. *BielKron* 15v; [Iákob przezwan Iírael [...] Iírael przemagájący Bogá. Abo ksiązę z Bogiem. Hier. á nie mąż widzący Bogá. *WujBib* 40b marg].

»ksiązę daru« (1): á (był) Szeráiah podkomorzem (marg) wł: Kfiązę pokoju [...] Lecz wedle tłumaczá Chaldeyfkiego znaczy/ kfiązę dárú. Bo miafto Menuchah czytał podobno/ Mincha rć. (–) *BudBib* I 404a marg.

»musze ksiązę« [etymologia ludowa nazwy Beelzebub, z błędnym nawiązaniem do hebr. „zebub” ‘mucha’] (1): Bo wiecie że Beelzebub znaczy muřzé ksiązę. *MurzHist* I4.

»ksiązę pokoju« [obrazowe określenie urzędu dworskiego, głównego kwatermistrza] (1): Słowo ktore rofkazał Ieremiałz prorok Szeráiahowi/ fynowi Neryiahá [...] gdy on ízedł z Cydkijahem krolem Iehudfkim do Bawolá [...] á (był) Szeráiah podkomorzem (marg) wł: Kfiązę pokoju/ (álbo odpoczynienia/ ábo ochłody) (–) [*Seraiah princeps quietis (marg) cum rex esset quietus (–)*] *BudBib* *Ier* 51/59.

b) *Terytorium należące do księcia, księstwo* [zawsze z przymiotnikiem od nazwy miejscowej lub etnicznej] (3): *RejPos* 35, [36]; Y ty Betlehemie ziemia Iudfka/ z żadney miáry nie iefteś napodleyfzy miedzy ksiązęty Iudfkimi [in principibus Iuda] (marg) ábo przednieyfzymi miásty. (–) *WujNT* *Matth* 2/6.

a. *O władcach tatarskich i tureckich* (20): Cham po thatarfku nie pfa ale kxiązę znamionuie *MiechGlab* 29.

ksiązę czyje [= *panujące nad kim*] [w tym: *G sb i pron* (3), *pron poss* (2)] (5): Tám mieřzka w tym mieřcie [Zuzys] Kfiązę Sárácenow/ ktorego oni Káliphem zowá *BielKron* 267v, 178v, 179, 299, 434.

W połączeniu z imieniem [imię + ksiązę (2), ksiązę + imię (1)] (3): Vmárl też y Sáládyn kfiązę mocne/ śmiále/ y forkunne [!]/ fynowie iego rořdzyelili páńftwá/ Sápádyn/ Syryá/ Merlin/ kroleřtvo Egipfkie wzyęli. *BielKron* 179v, 301v, LIII2.

W połączeniu szeregowym (1): od Mahmetkyreya Czarza y od przodkow naschich [carza *Sahibkiereja*], y od vlanow y xyazath y flug nařzich, the wřiczkie zle vczinky [...] zvmyřlv řwego wirzvczylyřmi *LibLeg* 10/96.

Wyrażenia: »ksiązę tatarskie« [szyk 3 : 1] (4): Takieř Mendligerá Kxiązę Tatarfkie [*Mendligeri imperatorem Thartarorum*] w tymże Przekopie řobie podbił *MiechGlab* 68, 19, 30; *BielKron* 128.

»ksiązę tureckie« = *tu: sułtan* (1): Skánderbeg odpifał mu w thy řłowá: Rycerz Kryřtuřowey wiáry Iurek Kářtryotus [...] Amuráthowi Othomanowi kfiązęćiu Tureckiemu etc. *BielKron* 246.

Zestawienie: »ksiązę sołtan« (1): cześkáć Kfiązęćia Sołtaná/ kthory w oney kráinie pánował mocnie *BielKron* 457v.

Szeregi: »ksiązę albo carz« (1): Ottoman niktoryz narodu Tatarfkiego [...] od Turkow [...] pierwřzym Xiązęćiem álbo Cárzem Tureckim był wybrány *StryjKron* 375.

»(carz, to jest) ksiązę albo krol« [szyk 1 : 1] (2): walczyli w ten czas trzy bracia o nią [Mechę] Sołtanowie/ bo tam kázde kfiążę albo Krolá Sołtany zowá *BielKron* 457, 439.

»ksiązę albo wodz« (1): Ruskie kfiążętá zebrawłszy fie ná Połowce porázili ie [...] zábili im dwádzieściá kfiążąt albo wodzow *BielKron* 354.

A. O Bogu Starego Testamentu; Bogu wszechmocnym i władcy świata (3) :

W połączeniu szeregowym (1): rzeczon ieft Oćiec łam Kfiążęciem/ Krolem nád Krolmi/ Pan panuiących/ ktory łam nieśmiertelność ma/ y miełzka w świetle nieprzyłtępnym/ ktorego żaden człowiek nie widział *GrzegRóżn* D3v.

Wyrażenia: »nawyzsze ksiązę« (1): Wylał ná fundámencie otłarżowym wonność Boską Nawyłzłfemu Kxiążęćiu [*excelso principi*]. *Leop Eccli* 50/17.

»wielkie ksiązę wszego świata« (1): Máchábeyczyk wezwawłszy ná pomoc wielkiego Kxiążęćia włfego fwiátá [*invocato magno mundi Principe*]/ ktory bes táránow y bes łtrzelby czáfu Iozue rozwałił Ierycho *Leop 2.Mach* 12/15.

B. O aniele lub świętym jako podwładnym króla-Boga, też o ludziach zbawionych przyjętych przez Boga do nieba (24) : racz miły panie nas vczynic tełz kxiążęty w onem kxięłtwie w ktorem ty oładzałz ony ktorzy fie tobie nawłfem podobaią. *RejPs* 69; *LatHar* 72.

ksiązę czyje [= podległe komu] (2): Przed yego oblicznołcyą łłli Kfiążętá iego [*Boga*] *LubPs* P5v, Q4.

W połączeniu z imieniem (1): (*nagł*) Antiphoná Kofcielna. (–) O Kfiązę nachwálebnieyłze/ S. Michále Archányele pámiętay ná nas *LatHar* 424.

W połączeniu szeregowym (1): (*nagł*) Do Anyoła S. łtrożá łwego. (–) POzdrowiam cię łwięty Anyele Boży/ kwitnący kwiatku niebiełki/ kfiązę łłáchetne/ ktoremu ieftem od Páná Bogá poruczony *LatHar* 47.

W porównaniach (3): Kfiążętá yego będą yák gory wyłokye *LubPs* Q4, S5v; vpádniećie iáko ieden z Kfiążąt [*Unus principum (marg) è principibus* (–)]. *BibRadz Ps* 82/7.

Zwroty: »posadzić [kogo] z kxiążęty, miedzy kxiążęty« = *wziąć do nieba* [szyk zmienny] (2 : 2): Pan bog ieft wzbudzaiący ż źemie człowieka niedołtatecznego [...] aby poładził iego z kxiążęty [*ut collocet eum cum principibus*] [...] (*koment*) Poładził, Czufz w krolełtwie niebieskim. *WróbŻołt* 112/8; *LubPs* hh2v; *ArtKanc* T19; *LatHar* 334.

»postawić [kogo] kfiążęciem [*nad czym*« (1): iákie drzewá niebiełkie vrołły/ y iákie kołćioły y fundácye ich po włzytkim łwiećie łtoią [...] mowim. Połtáwiłes ie Kfiążęty nád włzytką źiemią [*constitues eos principes super omnem terram Vulg Ps* 44/17] *SkarKaz* 83a.

Wyrażenia: »ksiązę apostołow« = *tu: św. Jan Clirzciel* (1): kto krola niebiełkięgo krzcil? [...] Ián aniol wyborny boży [...] Ián pirwy apołtol rzeczon ieft ij kfiązę apostołow włłzytkich *OpecŻyw* 48.

»ksiązę ludu bożego, ludzkie« = *princeps populi Vulg* (3 : 1): Mowili téz ku łwięty^m oytzom anieli: Kfiążętá ludu bożęgo łpiéwáycie/ ij chwálcie łtworzyćiela łwego ij zbawiciela wałłęgo *OpecŻyw* 174; *WróbŻołt* 46/10, 112/8; *BielKron* 47.

»niebieskie ksiązę« (1): dziwni Anyeli/ Tám łą w rozlicznych łtaniech [...] Coż rozumiełz iákie łą niebiełkie kfiążętá. *RejWiz* 153v.

»książę wojska Pańskiego« = *św. Michał archanioł (1)*: nieieftem nieprzyiaćiel/ alem ieft książę woyłká Páńłkiego [...] Był to/ iáko Doktorowie mowią/ Michał święty *SkarŻyw* 501.

Szereg: »wielcy stanowie a wielkie książęta« (1): O wielcyłz to łtanowie á wielkie go to kłiążętá prowadźiły/ ktore máią mieć moc [...] nád włzytkimi krolmi y nád włzytkimi narody ludzkiemi cżału łádu Páńłkiego. *RejPos* 2v.

a. *Nazwa chórów anielskich, wzmiankowanych w Piśmie św. [zawsze w pl] (3)* :

W połączeniach szeregowych (2): a ono iá [*Bożá Matkę*] niebo przyięłó z wefelim/ archaniolowie z łpiéwanim/ kłiążętá z gędzienim/ motzárze s trąbienijm/ chierubini/ Serafini z nowych piołnek łpiéwanim. *OpecŻyw* 186; *RejPos* 169.

Szereg: »książęta i zwierzchności na niebiosach« (1): áby była przez kościoł oznaymiona kłiążętom (*marg*) kłięłtwam (-) y zwierzchnościám/ ná niebiołách [*principatibus et potestatibus in caelestibus*]/ rozliczna mądrość Boża *WujNT Eph* 3/10.

C. *Planeta, ciało niebieskie, jako podległe Bogu-władcy niebios (1)* :

Wyrażenie: »niebieskie książęta« (1): A iełli moc ná zyemi dał [*Bóg*] drzewom żwyerżętom/ Coż rozumiełz iż wyęłtze niebiełkim kłiążętom. Ofobney mocy łłóńce/ á ofobney miełiac (*marg*) Płánety ofobną máią moc. (-) *RejWiz* 128v.

D. *O Jowiszu i bóstwach grecko-rzymskich (3)* :

Wyrażenia: »książę walecznych, [walki]« = *Mars, bóg wojny (1)*: Marłá powiádałz być bogiem pierłi/ dla tego iż był kłiążę walecznyh [*quod princeps extitit preliorum*; ysze był kxszyąszá walky *HistAl* 1510/385]. *HistAl* K.

»książę wszytkich książąt« = *Jowisz (1)*: gdy oni [*poetowie*] piłzú o kxiążęciu włzitkich kxiążąt, (abo wedle ich rzeczy o Bodze włzitkich Bogow) Iupitrze *BielŻywGlab nlb* 12.

E. *O szatanie jako władcy złych duchów i świata będącego terenem jego działalności (129)* : *BielKron* 467; *RejAp* 166; oney odpowiedzi iego [*Jezusa*]/ ktorá wczynił temu márnemu kłiążęciu/ gdy był ná oney pułwczy pokułzon od niego. *RejPos* 218.

książę czyje [= panujące nad kim] [w tym: G sb, ai i pron (96), pron poss (9)] (105): *MurzHist* I4; Kłiążę ich [*czartów*] ma theż ofobne łwoie myłłiwece/ iedny wietrzne drugie źiemne: cí [...] złóści łudźiem rozmáite wyrządźáią *BielKron* 467, 136, 467; *OrzQuin* L4v; *RejAp* 24v, 97v, 162, 164v, 171, 174, 194; *RejPos* 217v, 219v, 334v; *WujNT* 872. *Cf W przeciwstawieniu*; »książę ciemności«, »książę mocy powietrznej«, »książę opułciałych«, »ziemskie książę«, »książę złóśnikow«; *Zestawienie*; »łwiat i książę jego«, »ziemia i książę jej«.

W połączeniu z imieniem (1): iż Czarci łłwoim Kłiążęciem Lucyperem byli zácnyymi Angyolý napierwey łtworzeni. *BielKron* 467.

W połączeniach szeregowych (6): *RejPos* 17, 19v, 80, 130v; Byłmy też mogli Szátáná/ łwiátá kłiążę y też paná/ zwyciężyć *ArtKanc* M17v; *WujNT* 872.

W przeciwstawieniu: »krol ... książę« (1): PAN Kryłtus/ Królem wiernych łwych [...] ieft miánowány: á Dyabeł łudźi niewiernych/ mizernych iteż nędznych [...] Kłiążęciem wezwány ieft. *OrzQuin* P3.

Wyrażenia: »książę ciemne, ciemności« [szyk 4 : 2] (4 : 2): fkoró fie ná fwiat [św. Franciszek] národził/nátychmiałt wżytki Dijabły w piekle zburzył/ [...] po onym zburzeniu/ kksiążę ćiemności po wżyftkim fwiećie Dijabły rożełłá/ áby fie koždy Szátan pilnie dowiádował/ co fie fnimi ftáło. *KrowObr* 144v; *RejPos* 115v, 218, 220, 319; *SkarŻyw* 171.

»(Beelzebub a. Belzebul) ksiązę diabelskie, czartowskie, szatańskie« [w tym z imieniem własnym (6)] = (*Beelzebub*) *princeps daemoniorum Vulg* (5 : 3 : 1): *OpecŻyw* 118v; mowili: Ze [Jezus] przez Beelzebubá Kksiązę dyiabelłkie wygania dyiabelłtwa, *Leop Luc* 11/15; *RejPos* 76v; *CzechEp* 407; mowili: Mocą Beelzebubá ksiązęćią czártowłkie⁸⁰ wyrzucá czárty. *WujNT Luc* 11/15, *Matth* 9/34, 12/24, *Mar* 3/22, s. 39.

»ksiązę mocy powietrznej, zwierzchność mające na powietrzu, [władzy powietrza]« (1 : 1): w grzechach wálłfych/ w kthorycheście niekiody chodzili [...] według Kksiązęćią mocy powietrznei [*secundum principem potestatis aëris huius*] ducha tego/ który teraz moc fwą okázuie w fynach niedowiártwa *Leop Eph* 2/2; według ksiązęćią zwierzchność máiącego ná tym powietrzu *WujNT Eph* 2/2; [według ksiązęcia (*marg*) który ma władzą y miełzka ná tym powietrzu (–) władzy powietrza tego *WujBib Eph* 2/2.]

»ksiązę opuściáłych« = *Azazel, demon pustyni* (1): węzá tego który zdrádził Adámá/ Zydowie vczeni nie zowá go być czártem/ iedno profto węzem (oni zowá *Azázáel*) [...] który ieft pan ciáła y krwi y kksiązę tego fwiátá/ w Lewityku zowie go kksiązę opuściáłych [*cf ad Ghazazel in desertum PolAnt Lev* 16/10] *BielKron* 2v.

»piekielne ksiązę« [szyk 2 : 1] (3): *WróbŻółt* 17; Kryftus [...] powftáł z martwych dnia trzeciego [...] Kksiązę piekielne poráził *ArtKanc* F6; *Calep* 126b.

»rozwiązane ksiązę« [*aluzja do mającego trwać tysiąc lat związama szatana (Apoc 20/2)*] [szyk 1 : 1] (2): fłuchay co fie dáley sftáło s tymi okrutniki ná ziemi/ y s tym kksiązęciem rozwiązánym ich. *RejAp* 171, 171v.

»ziemskie ksiązę« (1): Y on Pan Dyabeł pewnieć muśi bieğáć [...] Bo on krol z gory tho tu ziemłkie kksiązę/ Okrutnie wiąże. *RejZwierc* 116v.

»ksiązę złośnikow« (1): Kksiązę złośnikow vpádnie w ieziro goráiące *RejAp* Eev.

Zestawienie: »ksiązę tego świata, świata tego« = *princeps huius mundi Vulg* (69 : 3): *OpecŻyw* 96v; *RejKup* dd6; *KromRozm II* o3v; *KrowObr* 50, 192, 199, 229v; *Leop* AAA4v; *BielKron* 2v; Pan Kryftus [...] Práwo Kksiązęćią światá tego/ które ná nas przyrodzóné miał pan dijabeł/ vmorzył śmierćią fwą *OrzQuin* P2v, N4; *RejAp* 22v, 23, 165, 166 [2 r.], 171v; *RejPos* 19v, 20, 23v, 24, 29 (42); *CzechRozm* 179; *CzechEp* 149, 152, 205, 212; *ArtKanc* K7, M17v; Terazci ieft fád światá: teraz ksiązę tego światá precz wyrzucóno bęđzie. *WujNT Ioann* 12/31, *Ioann* 14/30, 16/11, s. 354, Yyyyy2v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

Szeregi: »ksiązę i bog świata (tego)« (2): Tákże theż W nowym teftámencie / Szátána zowie píłmo Kksiązęćiem y Bogiem światá. *CzechRozm* 8, 184.

»diabeł (a. czart, a. szatan) (to jest) ksiązę (tego) świata (a. ciemności)« [szyk zmienny] (8 : 1 : 1): *KrowObr* 50, 192, 199, 229v; *OrzQuin* N4; A thu więc dopirko obaczyłz/ iáko dyabeł kksiązę światá

tęgo nie omieszka nigdy fwyech kochánkow pieścić *RejPos* 23v, 20, 24; *SkarŻyw* 171; *CzechEp* 212. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»duch zły a obłudny, książę świata tego« (1)/ wiedz/ iż on duch zły á obłudny kfiążę fwiátá tego/ tuż ftoi nád tobą *RejPos* 114v.

»(ciemny a. omylny, a fałszny) krol a (i) książę świata tego« (4): O nielláchetny/ omylny/ á fáłszny krolu/ á kfiążę fwiátá tego/ ázałz nie pomniłz że ieft związána moc twoiá *RejPos* 239v, 77v, 239v, 326.

»ociec i książę świata i niezbożnych« (1): Dyabeł [...] ieft oycem y kfiążęciem fwiátá y wfzytkich niezbożnych. *WujNT* Yyyyy2v.

»(niepewny) pan a książę świata tego« (1): kto przyftanie do niepewnego Páná tego/ á do kfiążęciá fwiátá tego *RejPos* 218v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»(mizerny a. nędzny) świat (a. świátek) (ten) i (a) (ciemne a. kłamliwe, a. sprosne) książę jego; marna ziemia i książę jej« (10 : 1): O łzpetniełz był záprzedan ten nędzny narod tey márney zyemie/ y kfiążęciá iey ná wieczne potępyenie fwoie *RejAp* 118v; pokoy docześny á omylny idzie od fwiátá y od kfiążęciá iego. *RejPos* 334v, 7, 114v, 131, 219v, 220, 289v; fwiátek miły á ono fáłeczne kfiążę iego bárzo fnádnie káždemu doślepi oczu iego *RejZwierc* 259v, 256v; *SkarJedn* 389 marg.

»srogi wąż a książę świata tego« (1): ábj ten frogi wąż á to kfiążę fwiátá tego miał mieć moc nád dużá álbo nád ciáłem twoim *RejAp* 22v.

»wodz i książę« (1): Wódz y Kfiążę wáłze Dyabeł/ podrzucón ieft z wámi póspołu *OrzQuin* L4v.

W przen (2) : opułczóná bylá iego páni fioftrá/ to ieft dużá/ á przethoż kfiążę/ to iałth/ dyabeł ogárnał iá *HistRzym* 40, 40.

F. Zły duch, diabeł, jako podwładny króla-szatana (7) :

książę czyje [w tym: G sb (2), pron poss (1)] (3): Bo łie go wnet lęknie on okrutny Herod á on frogi krol/ Czárt/ krol fwiátá tego y ze wfzytkimi kfiążęty fwiemi *RejPos* 20. Cf »książęta świata tego«.

Wyrażenia: »piekielne książęta« = *strożowie otchlani, do ktorej zstąpił Chrystus, aby wybawić patriarchów, królów i proroków Starego Testamentu; tu: diabli [szyk 2 : 1] (3):* iáko o thym Dawid powieðał/ iáko mieli Anyeli wołác ná kfiążęta piekielne/ áby otworzyli brony fwoie/ ábowiem thám chce wnidż Krol chwały. (marg) w Psalmie XXIII. (–) [*w rzeczywistości psalm ułożony zapewne w związku z wniesieniem Arki Przymierza na górę Syjon: Attolite portas, principes, vestras Ps 23/9*] *RejPos* 29; (*did*) Iezus [...] tłukąc do pieklá. (–) Ehey/ piekielne kfiążęta Otwieraycie fwoie wrotá. [...] (*did*) Luciper. (–) Bá wyrzy Cerberze brácie *MWilkHist* D4v, E2.

»książęta świata tego« [*szyk zmienny*] (2): *WróbŻołt* pp6v; Oładzony też y związány wfzytki kfiążęta fwiátá tego *RejPos* [136]v.

Szereg: »książęta (tego świata) to jest diabli« (2): *WróbŻołt* pp6v; bijąc kijem we drzwi kościelne po trzykroć [...] wołaiąc. Otworzcie drzwi kfiążęta/ to ieft/ Dijabli/ iáko wáłz pifarz Durándus wykłáda *KrowObr* 100v.

2. Przełożony, zarządca, zwierzchnik (256) : Mądrość vmacnia więcey mądrego/ niżli dziefięc możnych kfiążát [*prae decem potentibus*] ktorym ieft poruczone miáłtho. *BibRadz Eccle* 7/20;

Przełożone nád Tribus zwáli Tribunáty/ á nád Kuryą zwáli Kuryárij [...] á kfiążetá ich Dekuryones. *BielKron* 99; Ezechiafz krol zebrał wżytki kfiążetá z miáftá [*principes civitatis*] *BudBib* 2.Par 29/20.

książe czyje [= *panujące nad czym*] [*w tym: G sb (2), pron poss (1)*] (3): Papież [*obległ*] Mirándule miáfto[...] bo Kfiążetá Mirándule/ ktorzy fą pod Mańftwem Papielkim/ ná then čás przyftáli do Fráncufkiego Krolá *BielKron* 235v, 99. Cf »książe domu«.

książe z kogo [= *przełożony na kim*] (1): Zacheus był kfiążę z iawnych grzéfników [*princeps erat publicanorum Vulg Luc* 19/2] wielmi bogaty. *OpecŻyw* 62.

książe w czym [= *zarządzający czym*] (2): Iozef był xyążęcym we wśfytkyey zyemi Eipfkiey *HistJóz* C2, D4v.

W połączeniu szeregowym (1): ktory [Bóg] mię vtzynieł oycem Fáraonowym y panem wśfytkyey ziemye iego y xyążęcie^m we wśfytkyey ziemy Eipfkiey *HistJóz* D4v.

Zwrot: »przełożyć książe [komu]« (1): Połtáwiwży Romulus miafto Rzym [...] radził iákoby Rzeczpóspolitá w miefcie [...] dobrze poftánowali [...] rozdzylili ná trzy części pólpolity lud/ káżdey ftronie z ołobná przełożyli kfiąże fwoie *BielKron* 99.

Wyrażenia: »książe domu« = *komendant twierdzy* (1): przykazałem [...] Hánaniafłowi Kxiążęciu domu z Ierulálem [*Hananiae principis domus de Ierusalem*] [...] y rzekłem im: Nie otwieraycie bron Ierozolimfkich *Leop* 2.*Esdr* 7/2.

»świeckie książe« = *tu: Piłat, zarządca prowincji* (1): to wśfytko żydowie działali/ aby świetfkie kfiąże przeciw iemu [*Chrystusowi*] pobudzili *OpecŻyw* 119v.

Szeregi: »książe albo przedniejszy« (1): Zácheufz: ktory był Arcycelnikiem [*princeps erat publicanorum*] (*marg*) Kfiążęciem, ábo przedniejszy miedzy Celnikámi. (-)/ á ktemu bogáтым *WujNT Luc* 19/2.

»książe a (to jest) przełożony« (2): *WróbŻółt* nn7; ktory ieft więtfzy miedzy wami/ niecháí będzie iako młódzy/ i ktory przodek trzymá [*praecessor*] (*marg*) wódz abo kfiąże a przełożony (-) iako ten ktory poftuguie *MurzNT Luc* 22/26.

A. Dostojnik, przełożony grupy religijnej, zwykle w biblijnych czasach (223) :

a. W Starym Testamencie: arcykapłan; także kapłan; zwierzchnik synagogi (142) : *OpecŻyw* 3, 44v [2 r.], 45, 75; *OpecŻywSandR nlb* 3v; W tym też kofciele fą kxiążeta z pokolenia Iuda ktorzy fą wodze [*Principes Iuda duces eorum*] *WróbŻółt* 67/28; *LubPs* F4, aa3v; *Leop Matth* 9/18, 24; A fynowie Dawidowi byli Kfiążety [*sacerdotes (marg) principes* (-)]. *BibRadz* 2.Reg 8/18, *Ioann* 7/26; *Goski* A15; *RejPos* 251, 256v; *BudNT Ioann* 12/42; *MWilcHist* D4; *WujNT Matth* 9/18, 23, *Ioann* 7/26, 48, 12/42, s. 435.

książe czyje [= *przewodzący komu, rozporządzający czym*] [*w tym: G sb i pron (12), pron poss (6)*] (18): *OpecŻyw* 124v [2 r.], 108, 167v; *WróbŻółt* 67/28 [2 r.]; *RejPs* 99; A kxiążetá Lewitow [*principes levitarum*]/ Háfebia/ Serobia/ y Iozue [...] y brácia ich [...] áby chwalili y wyznawáli podług przykazania Dawidá mężá Bożego *Leop* 2.*Esdr* 12/24; Aaron y Kfiążetá wżego zgromádzienia [*omnes Praelati (marg) principes* (-) *in synagoga*] zelli fie do niego *BibRadz Ex* 34/31; *RejPos* 111; *MWilcHist* 14, 14v; *WujNT Act* 4/8, 13/27, 14/5. Cf »książe bożnice«, »książe kościoła«, »książe lewitskie«.

książę między kim (1): NYkodem [...] był człowiek zacny y náu czony/ á był kfiążęciami między żydy. *RejPos* 152.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej (1): vpominał kfiążętá Ierolimfkie z Aggeufem/ áby opráwiáli dom Boży. *BielKron* 93v [cf do Zorobábelá [...] kfiążęciami Iudzkiógo/ y do Iezufa [...] káplaná wielkiego/ mówiac [...] dóm ten pufty *WujBib* Agg 1/1].

W połączeniach szeregowych (12): *OpecŻyw* 69, 70v, 106v; Piát zezwawłfy kfiążętá káplánfkie/ y wrzędniki/ y lud [*convocatis principibus sacerdotum et magistratibus et plebe*]/ rzekł do nich *Leop Luc* 23/13, *Lue* 22/66, 23/4; *BibRadz Mar* 14/43, 53; A oni Miłtrzowie/ á oni zakonnicy/ á ony kfiążętá káplánfkie dáleko chodzili od niego/ thylko dziwuiać fie iemu *RejPos* 209v, 195, 251; niebełó wżyfłtkim iáwno iáky Decret byli Xiążęta káplánfkie/ Pháryzeufzowie/ Scribowie/ y uczeny w zakonie/ vczynili? *BiałKaz* C4v.

Wyrażenia: »książę bożnice, domu bożego« = *przełożony synagogi* (1 : 1): z káplánów [...] fyn Achitob Kxiążę domu Bożego [*princeps domus Dei*]/ y brácia [...] ktorzy robili robotę kościelná *Leop 2.Esdr* 11/11; odpowiedziawłfy kfiążę Bożnice [*archisynagogus*] gniewiać fie ze Iezus w Sábbát vzdrawiał/ rzekł do zgromádzenia *BibRadz Luc* 13/14.

»książę ku chwaleniu i wyznawaniu na modlitwie« = *intonujący podczas modłów pieśń dziękczynną* (1): fyn Asáf/ Kxiążę ku chwaleniu/ y wyznawaniu ná modlitwie [*princeps ad laudandum et ad confitendum in oratione*]; przednieyfzy ku chwaleniu/ y ku wyznawaniu ná modlitwie *WujBib*] *Leop 2.Esdr* 11/17.

»książę faryzejskie (a. faryzajskie), [knieżę licemiernicze] (3): gdy on [Jezus] przyzedł do domu kfiążęciami niektorego Faryzeyfkiego [*cuiusdam principum (marg) principis (-) Pharisaeorum*] w Sábbáth *BibRadz Luc* 14/1; *RejPos* 224v; *BudNT Luc* 14/1; [Gdyż wszel[!] Iezus do domu nie ktorego knieżęcia Licemierniczego w sobotę *SandMalEwan* O5, O6].

»książę kościoła, kościelne« = *przełożony synagogi* (1 : 1): kfiążę kościoła iego/ páda przed nogami iego/profząc go ná wlpomożenie swoie [...] A on vbogi káplán [...] iuz nie tákiefy wiáry był *RejPos* 256v, 255.

»książę lewitskie« = *przełożony nad lewitami, pełniącymi funkcje liturgiczne* (1): Sábbátái/ y Iozábed/ nád włfyłthkiami fpráwami ktbore były zewnątrz w domu Bożym/ od kxiążąt Lewitfkich [*a principibus levitarum*] *Leop 2.Esdr* 11/16.

»książę Zakonu Starego (a. żydowskiego), zakonne« (2 : 1): fłyfzimy o tym przełożonym á zacnym káplanie zakonu żydowfkiego (*marg*) Kfiążę zakonu ftárego w zakonie małżeńfkim było. (–) *RejPos* 256, 224, 256.

»książę żydowskie« (18): Nikodemus ktory był przyfłedł ku milému Iezufowi/ ktory téz był iedeⁿ z kfiążąt żydowfkich *OpecŻyw* 76, 3v, 5v, 69, 75v, 77 (9); [Aleksander] do biskupa przyftąpił pokłonił fie iemu [...] Y fpytał go ieden czemu by takowá poczelzność kxiążęciami żydowfkiemu czynił *BielŻyw* 156; *WróbŻolt* L5v; lífty posłał do Biskupá Żydowskiego imieniem Iadela [...] Słyfząc to Alexander rozniewał fie bárzo na Kxiążę Żydowskie [*contra principem Iudaeorum*] *HistAl* B7v, C2v; *RejPos* 40, 151, 152; *CzechRozm* 235v; Był człowiek z Pháryzeufzów imieniem Nikodem/ Kfiążę Żydowfkie [*princeps Iudaeorum*]. *WujNT Ioann* 3/1.

Zestawienie: »książę (a. [knieżę]) kapłańskie (nawyższe)« = *urzędujący lub były arcykapłan, także przedstawiciel jednej z 24 klas kapłańskich (60): OpecŻyw 3, 3v, 4, 4v, 70v [2 r.] (12); OpecŻywList C2; OpecŻywSandR nlb 3v; BielŻyw 155 [2 r.];* iáko ná on tzás Piotr śwíety/ Bífkupowi y Książęciu Kápłáńkiemu nawyśfzemu odpowiedział *KrowObr B4; Tho kxiążęta kápłáńcy [principes sacerdotum]/ y brácia ich zá dni Iozue. Leop 2.Esdr 12/7, 2.Par 36/14, Luc 22/66, 23/4, 10, 13 (7); A Piotr zá nim ízedł z daleká/ áz w dwor kfiążęciá kápłáńkiego [in atrium summi sacerdotis] BibRadz Mar 14/54, Matth 21/45, Mar 11/18, 14/43, 47, 53 (13); BielKron 95, 124v; RejPos 12v, 22, 23v, 35, 41 (16); BialKaz C4v; MWilKHist Dv; Αρχιερεΐς z Greckiego właśnie Arcykapłani: ktore Lácińfki tłumác záfem książęty kápłáńfkimi/ záfem bífkupámi/ á záfem nawyśfzymi kápłány zowie. WujNT 8, Matth 26/51; KlonWor 28; [Był człowiek z licemiernikow Nykodem iymieniem knieżę kaplanskie. SandMalEwan H2].*

Szeregi: »biskup (więtszy, żydowski) i (a) książę (kapłańskie, żydowski)« [szyk 6 : 1] (7): *OpecŻyw 4, 98v, 118v, 124, 167v; KrowObr B4; Ktorego Bífkupi więtfzy Y Książęta náfzy ítáfzy [...] w Piątek vkrzyżowáli. MWilKHist I4v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]*

»książęta kapłańcy i doktorowie (a. nauczone)« [szyk 3 : 1] (4): *Leop Luc 23/10; Doktorowie y Kfiążęta kápłáńfkie [scribae et principes sacerdotum]/ ízukáli iákoby go zatráfili BibRadz Mar 11/18, Luc 22/2; RejPos 35. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]*

»(nawyższy) kapłan i (a) książę (kapłańskie a. zakonu żydowskiego)« = *pontifex et princeps sacerdotum PolAnt [szyk 4 : 1] (5): BielŻyw 156; BibRadz Act 5/24; RejPos 111, 256; iáko go wydáli nawyśfzy Kápłani y Kfiążęta náfzy MWilKHist [I4].*

»książęta (kapłańskie a. żydowskie), (i, a) licemiernicy (a. faryzeuszowie); książęta z licemierniki« [szyk 7 : 8] (14; 1): *miłofciwy pán Iezus przeciw kfiążętom ij licemierniko^m ífrogo kázál OpecŻyw 57, 70v, 75v, 76, 77, 82v, 83, 163v; OpecŻywSandR nlb 3v; WróbŻolt L5v; Leop ZZ; BibRadz Matth 21/45; RejPos 12v, 250v; pośfáli książęta (marg) Arcykapłani. (-) y Pháryzeufzowie [principes et pharisei] íługi/ áby go poimáli. WujNT Ioann 7/32. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]*

»książęta (kapłańskie) abo (i) mistrzowie (licemiernikow)« (2): *a záfcie ílyśfeli aby ktory z kfiążąt abo z miłtrzew weń vwierzyli OpecŻyw 76; OpecŻywList C2.*

»książęta (kapłańskie) i (a) przełożeni (kościelni)« = *principes sacerdotum et magistratus PolAnt (3): RejPs 99; BibRadz Luc 22/4; MArek [...] pífze/ íz człowiek zacny s Kfiążąt á s przełożonych kofcielnych/ przyśzedł do Páná RejPos 254. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]*

»książę (kapłańskie a. ludu) i starszy (izraelscy)« = *princeps (sacerdotum) et seniores a. maiores natu Vulg, PolAnt [szyk 3 : 1] (4): Leop Act 22/5; przyśzedfzy do Kfiążąt kápłáńfkich y do ítáfzych/ powiedzieli BibRadz Act 23/14; wiedźion do Piłatá/ fáfzywie nań íkárzyli/ Stáfzy, y Książęta. ArtKanc D12v; WujNT Act 4/8. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]*

»wodz i książę« (1): *nad tobá [Jezu] motz maia/ a náwięcý ci ktorzy íą wodze ij kfiążęta żydowfkich ludzi. OpecŻyw 108.*

b. Kapłan egipski (9) : w Eipcy na granicach Eliopoleod było nyektore xiąże radny pan Faraonow/ a ten miał dziewczkę barzo cudną [...] imyenyem Afenech [cf *Aseneth filiam Putiphare sacerdotis Heliopoleos Gen 41/45*] *HistJóz* B3, B3, B3v [3 r.], B4 [2 r.], B4v.

W połączeniu z imieniem (1): národzylifye Iozefowi dwa fynowie [...] ktore vrodzyla mu Afenech dzyewka Futyfaruła xyążęcya *HistJóz* C.

c. O apostołach piastujących w Kościele powierzoną przez Chrystusa władzę nauczania, rządzenia i uświęcania [w tym o św. Piotrze (57)] (72) : Iefli Chryftus chciał áby co ípolnego z Piotrem inne książetá mieli: nigdy im tego nie dał/ iedno przez Piotrá *SkarKaz* 606b.

książę czyje [= przewodzący komu] (9): *OpecŻyw* 40; nabłogofławyeniśfy Pyotr kfyąże ápoftolſkyego rządu yuż był náuczyl ludzyc *KromRozm III* N7v; Theophyláktus [...] mowi/ wykłádaiąc te Páńskie fłowa: Iz cię [Piotra] nam zá książę innych vczniow moich/ potwierdzayze drugich. *WujNT* 289. Cf »książeta wszytkiego świata«; *Zestawienie*.

książę między kim [= przewodzący komu] (1): íam Piotr/ iáko głowá y książę między nimi/ czynił wietſze cudá *WujNT* 416.

W połączeniu z imieniem (1): Papieſz [...] íeſt iáwnym Báłwochwálcą/ ktory tu oto przyſięga [...] w imię Piotrá Kxiążeciá niewiem iákiego *KrowObr* 41v.

Wyrażenia: »apostolskie książę« (1): Prudencius/w Rzymie powiáda/ iuż dwá kroluiá Apoſtolſkie książetá/ ieden náuczyciel pogáńſtwá/ á drugi [...] ktory zwierzone íobie bramy wieczności zámyka. (*marg*) In natali Petri et Pauli fermo. (–) *SkarJedn* 93.

»książę nad pierwszymi« = *św. Piotr jako głowa apostołów (3)*: *SkarJedn* 71, D5; naczelnieyſzego między Apoſtoly/ y wielkością wiary y załugá cnoty nawietſzego/ książę nád pierwfzymi Piotrá do Rzymu [...] poſłác raczył *SkarŻyw* 361.

»książeta wszytkiego świata« (1): S tego fie naucż pogłádaiątz na kfiążeta wſſytkié⁸⁰ ſwiata/ milowatz vboſtwa/ gdyż oni [apostołowie] będątz tako ſwięci/ wielmożnij/ dlá miłości milégo Iezuſa vboſtwa dobrowolné wefolo [...] cirpieli *OpecŻyw* 59v.

Zestawienie: »książę apostalskie (najwyższe), apostołow« = *o św. Piotrze [szyk 38 : 5] (37 : 6)*: *BielKron* 139v; *RejPos* 13v; O ktorych Kſiążę Apoſtolſkie ták nápiſáło *KuczbKat* 20, 85, 385; Cyryllus tymże ípoſobem Hierozolimſki/ Piotrá S: książęciem Apoſtolſkim naywyſzym zowie. *SkarJedn* 70, 68, 69, 246, D4v; *SkarŻyw* 279, 337, 347; *WujNT* 180, 390.~

W połączeniu z imieniem [imię + książę (20), książę + imię (3)] (23): *KromRozm III* N8, Qv; *KrowObr* 18, 30v, 41; *KuczbKat* 240, 245, 420; *WujJud* 27, 117v; *SkarJedn* 93, 118, 119, 273; Wtóry [szturm, to jest przeſładowanie] zá Neroná/ w ktorym książę Apoſtolſkie Piotr/ y doktor národow Páweł S. żywot polożyli *SkarŻyw* [407], 520, 595, 596 *żp*; *WujNT* 124, 390, 430, 511.

W połączeniach szeregowych (2): Tako íkończył/y [...] vwielbił Bogá Piotr wielki/ Kſiążę Apoſtolſkie/ Wrotny niebiełki/ Opoká koſcielna/ Zátrzymanie wiary/ Fundownik Koſciółá Rzymſkiego. *SkarŻyw* 601, 172, 279.

W porównaniu (1): líft wyznánia náſzego ktory wáſze oycowſkie błogofławieństwo [papież Agaton] do Cefarzá poſłáło/ ták iáko od książeciá Apoſtolſkiego czytáliſmy. *SkarJedn* 119.

Szeregi: »głowa i książę apostołów« (1): Dármo ftąd chcą dowieść odźczepieńczy/ że Piotr nie był głową y książęciem Apoštołow *WujNT* 428.

»książę apostołskie i najwyższy kościelny kaznodzieja« (1): Cyryllus [...] tym go tytułem opifuie. Piotr książę Apoštołkie y naywyższy kościelny kaznodzieiá. *SkarJedn* 70.

»pasterz owiec, książę apostołskie« (1): *Antiphoná*. TYś iest páłterzem owiec/ Książęciem Apoštołkim *LatHar* 431. ~

Szeregi: »książę to jest apostoł« (1): ktho go prowadził obáč/ ony zacne kfiążetá/ á owfzem zacnieyfy niż wfzyfcy krolowie ziemfcy/ to iest fwięci Apoštołowie iego. *RejPos* 2.

»książę i głowa (apostołska a. apostołow)« [szyk 4 : 2] (6): Cyryllus Alexándryifki głową Apoštołką y książęciem Piotrá S. zowie. *SkarJedn* D4v, 69 [2 r.]; *SkarŻyw* 93; *WujNT* 67, 416.

»przedniejszy a książę« (1): ftyfzyfz/ iz Apoštołowie/ ktorzy iuz byli iáko przednieifzy á iáko kfiążetá w zebrániu onym/ niechcieli fie nic báwić żadnemi fprawámi fwiáthá tego *RejPos* 23.

»książę abo przełożony apostołow« (1): A Chryfoftom S. Był/ práwi/ Piotr książęciem ábo przełożonym innych Apoštołow *WujNT* 652.

α. *W odpowiednio komentowanych fragmentach Starego Testamentu* (9) : ktorzy kfiążeta ftanęły w pořzodku kořcióła nowego pana boga martwieniem ciała chwałęcego. *WróbŻołt* X2, 67/26.

książę czyje [= *podległe komu*] (4): *LubPs* P5v marg; Ezáiafz piŕze [*Is* 32/1–2] o kroleřtwie Pána Kryřtuřowym: Iz oto ten Krol ktory w fprawiedliwořci krolowác będye/ á kfiążetá iego w rozřadku będą przełożeni *RejPos* 312v, 312v, 313v.

książę nad czym (1): Apoštołowie iego. O ktorich z dawná Dawid s. [*Ps* 44/17] powiedziáł: Iz pořtánowifz ie miły Pánie Kfiążety nádewfzytká ziemiá. *RejPos* 2.

Szereg: »książeta to jest apostołowie« (3): *WróbŻołt* X2, X2v; Nápominánye ábychmy otworzyli fkarby fercá fwego Pánu fwemu [...] widząc zacnoř kfiążat ie^{go}/ to iest Apoštołow s. *LubPs* P5v marg.

B. *W szesnastowiecznych polemikach religijnych [w tym: o papieży i biskupach rzymskokatolickich* (19); *o przywódcach innowierców* (2)] (21) :

książę czyje [= *przewodzące komu, zarządzające czym*] [*G sb i pron* (4)] (4): Tu fie wypifuia obłudni y nieprzyacięle wiáry [...] Napřzod fá wařniwi/ pyřzni/ á zwálfzczá kfiążę ich dźifiefzy Anthykrifř *BibRadz* II 138b marg; [apostołowie] kładzienim rąk dziedzice fobie y potomki [...] czynili [...] ábychmj zá nie mieli finy pořtáwione zá Kfiążetá fwiatá wfzytkiego. *SkarJedn* 31; *NiemObr* 157. Cf »książę Kořcióła«.

W połączeniach szeregowych (6): *KromRozm* III P5; Papież Sędzia nieřpokoinych/ Kfiążę/ Doktor y głowá prawowierney náuki. *SkarJedn* d8, 107; á cořz Ceřarzowi do tego? [...] ifz gdy fie czyni kfiążęciem/ Bifkupem/ y ftářfzym nád rozřadkámi kořcielnymi *SkarŻyw* 394, 394; Papieżá Rzymřkiego [...] twierdźimy być [...] nie tylko heretykiem/ ále árcyheretykiem/ to iest głowá/ pánem Kfiążęciem y Krolem wfzytkich heretykow. *CzechEp* 344.

Wyrażenia: *obelż*. »książę babilońskie« = *papież* (1): chocia fie to Kfiążę Babilońkie burzy/ y ná moc zdobywa/ vpáć mu przedřię *NiemObr* 65.

»książę kościelne, w Kościele, Kościoła« [szyk 2 : 1] (1 : 1 : 1): *KromRozm III* O3; wiele dziś znaydzielz takich Apoštołow/ á gdzie są takie książęta w Kościele s. ktorzyby sie więcej stárali o tę winnicę Pána swoiego *RejPos* 23v; *SkarJedn* 91.

Zestawienie: »książę kapłańskie (papieckie)« (4): wżytłkim książętom Kápláńłkim/ Papielkim odpowiedam/ Iż mułiemy Bogá być więcej polłufzni/ á niłłli ludzi *KrowObr* B4; A thu sie vczie á vpominaycie nędzne książęta kápláńłkie *RejPos* 255v, 284v.

~ *W połączeniu szeregowym* (1): zowie/ ten Ian Iákobitow Pátryárchá/ Bífkupá Rzymłkiego/ dołkonáłościá kápláńłtwá/ y wżytłkich kościołow Apoštołłkich páłterzem/ książęciem kápláńłkim/ y wżytłkich pielgrzymuiących wodzem *SkarJedn* 307.

Szereg: »książę kapłańskie albo naprzedniejszy kapłan« (1): Bífkupi ná Koncylium Kártaginłkim przedtym ná piłáli [...] Aby Bífkup pierwłzego stholcá/ nieśmiał sie zwác Książęciem Kápláńłkim/ álbo naprzednieiřzym Káplánem *KrowObr* 17. ~

Szeregi: »pan i książę« (1): Papielżowie Rzymłcy [...] ná taką moc [...] zdobywáli sie/ opifuiąc sie być pány/ y Książęty wżytłkiego światá *NiemObr* 157.

»książę a przełožony« (1): książęta á przełoženi Pána tego [...] niemieliby być łędźmi światá tego/ wedle łpraw á połtepkow/ tak iáko widamy/ iego *RejPos* 313.

α. *W odpowiednio komentowanym fragmencie Starego Testamentu* (2) : I wylała sie niezgoda na książęta [*super principes*]/ y przepułcił na nie iż błádzili [...] (*koment*) Na książęta, czułł kacerskie. *WróbŻołt* 106/40.

3. *Syn władcy* (84) : *MiechGlab* 14; Kłięźná Lotáryńłka z łynem książęciem. *BielKron* 331v; Kłięźęta go/ brácia prowadzili/ Károlus Krol/ y mátká z nim sie wypráwili. *StryjWjaz* A4v; *StryjKron* 81.

W połączeniu z imieniem [książę + imię (6), imię + książę (6)] (12): Zá thymi łynowie Krolwłcy/ Kłięź Rudolph y Kłięź Erneft. *BielKron* 328v, 321v *marg*, 323 *marg*, 323v *marg*, 324v *marg*, 359 (8); cíagnęli też znim [*Olgierdem*] Czterzey Synowcy Koriátowicy Xiążęta/ Alexander/ Konłtanti/ Iurgi/ y Fiedor Synowie Koriátowi Xiążęciá Nowogrodzkiego *StryjKron* 416; *SarnStat* 9, 889, 1207.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej lub etnicznej [książę + przymiotnik (1), przymiotnik + książę (1)] (2): przeciw ktoremu łyn krolá Fráncułkiego Aureliáńłkie książę wyiechał y czekał v miáłta s. Sebełtyaná. Delfin záłię drugi łyn ná gránice *BielKron* 191 v; *StryjKron* 165.

W formule grzecznościowej (1): dom wáłzey Ks.M.[...] okrom I.M. Kłięźny Kátáryzny corki wáłzey Ks.M y łyná też łtárlżego I. M. Ks. Iánuřzá/ do iedności kościołá S. [...] przywrocić [...] raczył. *SkarJedn* A6.

Wyrażenia: »delfińskie książę« = *delfin, następca tronu francuskiego* (1): Krol theż Fráncułki w gonitwie domowej zábit [...] Krolowa rzecz połpolithá łpráwuie/ áż dorościé łyn młody Delfinłkie Kłięź. *BielKron* 239.

»książę wtore« (1): Rołtow [...] thá Kráiná byłá pierwey łynow wielkiego Kniáźá/ ktory sie Wtory vrodził [...] Iároslaw miáłto [...] też było Kłięźát wtorych iáko y Rołtow *BielKron* 433.

Szereg: »książę i (abo) krolowic (a. syn krolowski)« = *princeps et filius regis Vulg, PolAnt* [szyk 3 : 2] (5) : *Leop Soph* 1/8; Krolowie dáłcy [...] chcieli niektorzy zá łwe łyny iá [*corkę Antiocha*] łłubić

[...] A gdyż iuż wiele Kłiążąt y Krolewiczow kazał [*Antioch*] pościnać. *HistRzym* 9; gdy by iáki zacny krolewic/ ábo iákie zacne kłiążę/ prze wyłtępek twoy [...] przyłzedł o gárdło *RejPos* 106v; *SkarŻyw* 573; *BudBib Soph* 1/8.

A. O Chrystusie jako Synu Bożym (59) : Coż to Kłiążę wczyniło? [...] wczynił nas krolmi y kápłany wdzięcznemi Bogu Oycu łwemu. *RejAp* 8, 8 [3 r.]; *RejPos* 16v, 36, 36v.

książę czyje [= *panujące nad kim*] [*w tym: G sb i pron (6), pron poss (4), ai poss (1)*] (11): ze yćtelmy ludem náfzego kxiążęcia pana Iefu Chriřtuffa *SeklKat* T4v; *Leop Is* 49 arg; *RejPos* 109v [2 r.], 227v; *WujNT* 867. Cf »książę anjelskie«, »książę krolow řwiata«.

książę nad kim (1): *WujNT Apoc* 1/5 cf »książę nad krolmi«.

W połączeniach szeregowych (4): *RejAp* 6; *RejPos* 106v; nielzá ták [...] rozumieć żeby on [*Elohim*] był ániólem řtworzonym/ ále iż był Křiążęćiem ánielřkim/ řynem Bożym řłowem Bogiem. *CzechRozm* 50v; *WujNT Apoc* 1/5.

Fraza: »książę żywota (a. pokoju) kroluje« [*szyk zmienny*] (4): *RejPos* 17, 109v [2 r.]; *Smierć á Żywot* to oboie/ mieli řá dziwne boie/ á Křiążę żywotá/ żywiác kroluie. *ArtKanc* F13v.

Wyrażenia: »książę anjelskie« (1): *CzechRozm* 50v. Cf *W połączeniach szeregowych*.

»książę (wszytkich) krolow řwiata (a. ziemie), nad krolmi ziemie« (4 : 1): Słuchayże dáley iáko go tu [*Apoc* 1/5] Apořtoł opowiada być kłiążęćiem krolow wřzytkich řwiátá wřzytkiego. *RejAp* 8, 6, 8; od Iefulá Chriřtufá ktory iefł wierny řwiádek/ pierworodny z vmárłych/ y křiążę nád krolmi ziemie [*princeps regum terrae*] *WujNT Apoc* 1/5. Cf »wierny řwiádek a křiążę krolow řwiata«.

»książę niebieskie« (1): yłř chczał [*Krystus*] ukazacz yłř on yefł krol nad krolmy a kłiążącyem nyebyefkym *PatKaz III* 108v.

»książę (wszytkich) pasterzow« (3): *RejPos* 227v, 301v; *PASTERZ* wielki Chriřtus [...] Y Pářterz dobry [...] Y Křiążę Pářterzow. 1 Piotr 5.4. [*cf* A gdy řię okaże on Arcypářterz *WujNT* 1.*Petr* 5/4] *WujNT* Aaaaaa3v.

»řwięte křiążę« (4): iáko řam to řwięte Kłiążę o they nieznořney miłóři przeciwo temu nędznemu á nikczemnemu narodowi náfzemu powiedác raczy *RejAp* 8; *RejPos* 17, 19. Cf »řwięte křiążę a křiążę żywota«.

»książę zbawienia« (2): godźiło řię áby ten [...]przez ktorego řá wřzytki rzeczy/ wiele řynow do chwały przywodzac/ kłiążę zbáwienia ich [*auctorem salutis eorum*; řprawcę zbáwienia ich *WujNT*] przez męki pořwięćił. *BibRadz Hebr* 2/10. Cf »nawyřszy kapłan i křiążę zbawienia«.

»książę żywota (wiecznego)« (3): teź y w drugim pienu [*Kořciól*] powieda/ iż řmierć á żywot [...] mieli řrogá bitwę s řobá/ á wřzákoź kłiążę żywothá/ ácz był ná czás řmierciá zwyciezon [!]/ dziř wiecznie kroluie żywy. *RejPos* 109v; *ArtKanc* F13v. Cf »řwięte křiążę a křiążę żywota«.

Zestawienie: »książę pokoju« = *okreřlenie wzięte z prorocřwa Izajasza, cf znac. 3. A. a.* (8): okazał řie być práwym Kłiążęćiem pokoju/ gdyż nam z oney wielkiej burdy á z onego wielkiego gniewu v Bogá Oyczá řwego zyednáł wieczny pokoy *RejPos* 33v, 17 [2 r.], 34v.

~ *W połączeniach szeregowych* [*w tym: w modlitwach* (3)] (5): wyřluchaj panie iezu křiřte modliřhwę moię/ boiarcza mocny/ Kxiążę pokoju/ Krolu mocny/ Czeřarzu nawyřřzy wřzytkiego niebieřkiego

załtępu *TarDuch* D2; *RejPos* 17, 334v; Witay Panie Iezu Chryście/ iáлноści Oycowfka/ Książę pokoju/ vliczko niebieska/ chlebie żywy/ Synu pánieńki/ naczynie boftwá. *LatHar* 221, 553. ~

Szeregi: »głowa i książę« (1): przeciwko iednemu fynowi naświétfzey Pánny/ który iest głową y książęciem innych. *WujNT* 867.

»książę a hetman« (1): ábychmy [...] z nim iáko s kfiążęciem fwym á z Hetmánem swoim/ gdyż nas bráćifzki fwemi zowie/ żywo á wiecznie krolowáli. *RejPos* 109v.

»nawyzszy kapłan i książę zbawienia« (1): poświęcenie/ którym był poświęcon nawyzszy kapłan nálfz y książę zbawienia nálfzego Kryftus *BibRadz* II 120d *marginis*.

»krol (nad krolmi, święty) a książę (niebieskie a. święte)« [szyk 2 : 1] (3): *PatKaz* III 108v; iáko fzie tedy nie ma f [...] rozrádowác s tego krolá a s tego kfiążęciá/ któryc tu przyfzedł ná to tákie wybáwienie twoie *RejPos* 19, 19.

»święte książę a książę żywota« (1): gdyż to fwiéte kfiążę nálfze/ á kfiążę tego żywotá wiecznego thák zwycięzyw fzy śmierć kroluie żywe *RejPos* 109v.

»książę i odkupiciel (a. zbawiciel)« (2): Tego Kfiążęciá y zbáwicielá [*principem et salvatorem*] wywyz fzył Bog práwicá swojá *WujNT Act* 5/31; tegoć Bog książęciem y odkupicielem [*principem et redemptorem*] po fiał *WujNT Act* 7/35.

»wierny świadek a książę krolow świata« (1): wfpomina Ian fwiéty [...] gdzie go zowie być wiernym fwiádkiem á Kfiążęciem krolow fwiátá w fzytkiego *RejAp* 7v.

W przen (1) : ma i f do ziemie dalekiej/ to iest/ dáleko i f od fwiátá [...] w czy ftości [...] żywíac: á fluzyc kfiążęciu/ to iest Kryftowi *HistRzym* 117.

a. *W mesjańskich tekstach Starego Testamentu* (15) : Nie będye odieto [...] Sceptrum krolewkie z Iudy/ á Kfiążę z biodr iego [*Non auferetur sceptrum de Iuda et dux de femore eius*; fceptr od Iudy/ áni WODZ/ z biodr iego *WujBib Gen* 49/10]/ áz przydzye ten który ma po fłan być *BielKron* 18v.

książę wpośrzod kogo (1): Ia Pan będe ich Bogiem/ á flugá moy Dawid (bácz iz tu Mefyálzá Dawidem názywa/ przeto iz fie z Dawidá národzić miał) będzie Kfiążęciem wpośrzod nich. *CzechRozm* 177v.

Zestawienia: »książę pokoju« (12): pomniác ná ony fłowá Izáíalzá Proroká [*Is* 9/6] który im o nim powiedał/ iz tho miało być kfiążę pokoju *RejPos* 36, 17, 68.

~ *W połączeniach szeregowych* (9): máluczki národził fie nam á fynaczek dan iest nam [...] y názwano będzie imię iego/ Dziwny/ Rádny/ Bog/ Mocny/ Oćiec przy f flego wieku/ Kxiążę pokoju [*princeps pacis*]. *Leop Is* 9/6; *RejPos* 15, 16, 17, 33v, 293; *BudBib Is* 9/6; *CzechRozm* 142, 179. ~

»książę wieku przyszłego« (1): Iáko go y Ezáíalz pięknie wymálował/ Iáko tho miał być Bog mocny á Kfiążę wieku przy f flego *RejAp* 85v.

4. *Możnowładca, możny, magnat, legitymujący się tytułem książęcym nabytym lub odziedziczonym* (198) : *MiechGlab* 4; Tego to Herbu Kfiążętá/ Dzierzą fie Słuckie Paniętá *GliczKsiąż* Av, Av; *RejZwierz* 90v; *BibRadz Luc* 18/18; *BibRadzBaz ktv*; *BielKron* 459v; *Prot* Av; ktorego [*miasta Tyru*] kupcy (fá) kfiążętá [*principes*] *BudBib Is* 23/8; *BudNT Luc* 18/18; *StryjKron* 487; *CzechEp* 108; *KochEpit* A2v; *ReszHoz* 120; w małżeńtwo w fłąpiłá. Z Kfiążęciem który teraz nawyz fzym Hetmánem/ Woiewodá Wileńskim iest przewaznym Pánem. Y Rádá naprzedniey fzą Kxięftwá

Litewłkiego/ Głową/ ozdobą/ domu Rádziwiłwłkiego. *KołakCath* Bv, B, Bv, B2, C2, C2v; *WujNT Luc* 18/18; *WysKaz* 2 [2 r.], 40 [3 r.], 41, 42, 45 (9); *SarnStat* 115, 1062, 1063, 1192 [2 r.]; *SapEpit* A3 [2 r.].

książę czyje [z *G sb i pron* (3)] (3): *BudBib Ier* 51/57; Acz podobno nie byli [mędracy, trzej królowie] ták wielkimi krolmi [...] ále przynamniey możnemi ludzmi [...] iący byli oni siedm Mędracowie/ v krolá Perłkiego Áłfwerufá: ktore pímo zowie książęty Perłow/ y Medow. *WujNT* 8. Cf »książę ziemie«.

książę na czym [= posiadający określone dobra ziemskie] [w tym: z imieniem własnym (16)] (17): *RejZwierz* 91v; *BudBib* B; *BudBibKaw* A2, A2v; *PapPan* H4; *SkarJedn ktv*; *SkarŻyw kt*, A2v; dziś zaś Niefwież w Dom Rádziwiłwł [...] przyśzedł/ łkad łię też zá priwileiem Celfárlkim Xiążętami ná Niefwieżu y Olice píżą. *StryjKron* 582, 200; *KochJez kt*; *KochEpit kt*, A2; *SarnStat* 168, 206, 591, 862, 1030.

W połączeniu z imieniem [książę + imię (5), imię + książę + patronimicum (1)] (6): *StryjKron* 752; *KołakCath* B2, Cv; Roman Książę Sángułkowie Brácláwłki [wojewoda] Stároftá Zythomirłki/ y Hetman Polny Wielkié⁶⁰ Księstwá Lite. *SarnStat* 1015, 997; *SapEpit* A3.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej bliskim nazwisku, lub nazwiskiem [w tym: książę + przymiotnik (55), przymiotnik + książę (8); dodatkowo z imieniem (30)] (63): *Vaschil hyvanovicz ex ducibus Lithuaniae de Solomyerz* [...] Ia vaschil hyvanovicz kxianze solimyrskie ha stharostha mohilowski hy dzierzawscza[!] visnavam *ZapWar* 1537 nr 2494; *LibLeg* 11/155, 157; *GliczKsiąż* Av, A2, K7v, K8; *RejZwierz* 91 [2 r.], 92, aa4, bb3v, bb4v; *BibRadzBaz ktv*; *BudNT przedm a2v*; *StryjWjaz* A3v; *PapPan* H4; Konftántin Książę Ołtrohłkie sławny Hetman. *ModrzBaz* 42 marg; *SkarJedn* A2; z iego [Fiedka Korybutowica] łyná Xiążęciá Dániłá álbo Dáłká [...] Xiążętá Zbáráłkie y Wińniewieckie etc. łą rozmnożone. *StryjKron* 497, 86, 355 [3 r.], 487, 497 [2 r.], 517 (22); *KochJez* B4v; *ActReg* 42, 60; *KołakCath kt*, A3, Bv [2 r.], B2v, B4v; *KołakCathOkuń* A2; *WysKaz kt*,)?(3, 1, 2 źp, 40, 42; *SarnStat* 879, 1015 [2 r.], 1016, 1197; *SkorWinsz* A3.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej lub etnicznej, nie zbliżonym do nazwiska [książę + przymiotnik (2), przymiotnik + książę (2); w tym dodatkowo z imieniem własnym (2)] (4): kłzyazącyu Słowaczkyemu vkradł trzi kófulie dobre zezlothem *LibMal* 1548/143; *KwiatOpis* B2v; Táci był on święty Krol IANufz Zygmunt w Węgrzech/ á tu v nas [...] świętey pámięci Pan MIKołay Rádziwił Ołycłkie y Nieświłkie Książę etc: *BudNT przedm a2v*; *ActReg* 57.

W połączeniach szeregowych (34): *BudBib Ier* 51/57; odpráwił ná pomoc Albrichtowi [...] Kniáziá Siemioná Iwánowicá/ á [...] kilká tyłiac Xiążąt/ Paniąt/ y Dworzan ludu przebránego *StryjKron* 672, A, 611; *ReszList* 158, 159 [2 r.], 166; Acz podobno nie byli [mędracy, trzej królowie] ták wielkimi krolmi/ iáko łą krolowie dziśieyłzy: ále przynamniey możnemi ludzmi/ krolikámi/ ábo książęty *WujNT* 8; My Prełáci/ Książętá/ Pánowie/ Szłáchtá/ obyvátele ziem Litewłkich y Rułkich [Nos *Praelati, Principes, Barones, Nobiles, terrigenae terrarum Lithuaniae et Russiae JanStat* 4] *SarnStat* 8, 8, 106, 922, 993, [994] (24); *KmitaSpit* C6; *KlonWor* 57.

W formułach grzecznościowych [w tym: (jaśnie) oświecone [w tym: V (2)] (7), (jaśnie) oświecone (a) miłóciwe [zawsze V] (5), jego miłóć (3), z łaski bożej (2), jaśnie wielmożne, miłóciwe [w V],

naślachetniejsze; w tym dodatkowo z imieniem własnym (5) (19): Ten przykład Iásnie ófwiecone á Miłóściwe Książęta v pewnia nas wtym/ iż wiele ćwiczenie pomaga *GliczKsiąż* A4, A2, A4v; *BibRadz I *4v*; *Prot Av*; *KwiatOpis B2v*; *BudBibKaw A2, A3v* [2 r.]; *SkarJedn A2*; *StryjKron A*; *ActReg 42, 125*; kazanie to/ ktorem miał ná Pogrzebie tegoż Książęćią Ie⁶⁰ Mczi dobrodzieiá náłzego *WysKaz*)?(3, kt, 42; *JanNKar A3*; *SarnStat 168, 1139*.

~ *Poprzedza właściwą nazwę godności przy tytułowaniu książąt-mecenasów i in. w dedykacjach i opisach [w tym: (jaśnie) ófwiecone (5), najjaśniejsze (1)] (6)*: *KwiatOpis B2v*; Ófwieconemu książęćiu y pánu Pánu Mikołáiwowi Radziwiłowi Książęćiu ná Dubingach y Bierzach/ Woiewodzie Wileńkiemu Wielkiego księstwá Litewłkiego Kánclerzowi/ Stároście Mozerłkiemu Lidłkiemu y Boryłófłkiemu/ etc: etc: Panu náłzemu miłóściwemu. *BudBibKaw A2*; *WysKaz kt*; Działo fie przy Naiáfnieyłzym Książęćiu [...] Fryderyku z łálki Božey świętego Rzymłkiego Kościoła [...] Káplanie Kárdynale Arcybiskupie Gnieźniéńłkim/ y Prymaśie *SarnStat 939, 168, 879*. ~

Wyrażenia: »przedniejsze książę« (1): Kniáz Pelufa Troynátowic [...] poimał przednieyłzych Xiążąt álbo Pánów fiedmđziefiąt *StryjKron 385*.

»udzielne książę« (1): tu fie iułz dokończył rod Xiążąt Litewłkich z Herbu Kitauruffá/ á tylko przy vdzielnych Xiążętach Ginwiłu Giedrockim/ á przy Algimuntu y Mindowie Bráciey Holłzanłkich Dziedzicach zołtal. *StryjKron 365*.

»książę ziemskie, ziemie, na ziemi« (2 : 1 : 1): *RejAp 153v, 154v* [2 r.]; iż kupcy twoi [*Babilonu*] byli książęta źiemłcy [*principes turrae*] *WujNT Apoc 18/24*.

Szeregi: »książęta a (i) bojarowie« (2): zamki y dwory popalili, z kthorych byli kxiążętha y boiarrowie [*duces et milites*] przed łtrachem po vciekali *MiechGlab 5, 4*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»książę a (starszy) dziedzic« (1): Ierzy Kxiążę á łtárlzy dźiedzic Kxięłtwá tego/ Skoro fie połtánowił według łtanu łwego. *KolakCath Bv*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

[*przy tytułowaniu książąt*:]

»wasza książęca miłóść, miłóściwe książę« (1): Tę tedy pracá moię [...] ktorá W. K. Miłófciam/ Miłóściwe Książęta przywłáłzczám/ ráćcie zá wdźięczne [...] przyáć. *GliczKsiąż A4v*.

»książę (albo) pan« (12): zabił mężne Książę Páná Kuczýmłkiego *Paprpán E*; *StryjKron 385*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 21 r.*].

~ *Szereg*: [*przy tytułowaniu książąt*:] »książę (i) pan (miłóściwy, (a) pan); jego miłóść (pan), pan« [*z imieniem własnym (6)*] [*szyk 9 : 1*] (8 : 2): *GliczKsiąż A2*; *BibRadz I *4v*; Ófwieconemu Rsiążęćiu [!] á Pánu/ Pánu Mikołáiwowi Ráđziwiłowi/ Woiewodzie Wileńłkiemu. etc. *Prot Av*; *KwiatOpis B2v*; *BudBibKaw A2* [2 r.]; *WysKaz kt*; *SarnStat 879* [2 r.], 1139. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]. ~

A. *Przyznający się do tytułu daleki, zubożały potomek książęcego rodu; możliwa też aluzja do nazywania „kniaziem” sołtysa wsi na prawie wołoskim (4)*: IEden iechał mimo dwor towarzyszá łwego/ Wiedząc iż tám z wołyniá Książęta v niego. [...] vbrał fie/ hárdzie przez dwor kroczył. Wyłzedł Książę ten pyta/ co pan czyni brácie *RejFig Bbv, Bbv* [2 r.].

5. *Najwybitniejszy, najznakomitszy, górujący nad pozostałymi (13)*: [*Vprzedzili książęta [Ps 67/26]*. (*koment*) To iefł/ zefłzi fie przednieyłzy śpięwacy y muzykowie oboięy płci *WujBib 559*].

książę czyje (5): Iozef który nie narodził człowiekiem książę bráciey [*princeps fratrum*] wtwierdzenie ludu/ rządzca bráciey/ poftánowanie ludu *Leop Eccli* 49/17. Cf »książę filozofow«, »książę łotrowskie«, »książę prorokow«, »książę wieku tego«, »książę wszytkich bogow«.

książę między kim (2): Prawe książę między tymi Nafzemi dzieczmi drugimi *RejFóz A5v; BudBib Eccli* 49/17.

książę nad kim (1): O Báltátsár kfiążę nád wżemi mędrzy [*magister (marg) princeps (-) genethliacorum*]/ wiem iż duch Bogow świętych ieft w tobie *BibRadz Dan* 4/6.

W połączeniu szeregowym (1): *Leop Eccli* 49/17 cf *książę czyje*.

Wyrażenia: »książę wszytkich bogow« (1): Trysmegiftus Bogá Iíthność powieda być Kfiążęciem wżytkich Bogow. (*marg*) Kacerfcy Bogowie. (-) *GrzegRóżn* G2v.

»książę boże« = *człowiek pozostający w ścisłej relacji z Bogiem* (1): Ieftthem gość y przychodzień v was [...] odpowiedzieli Abráhámowi [...] Tyś ieft miedzy námi Kfiążęciem Bożym [*princeps Dei*] *BibRadz Gen* 23/6 [cf »książę wielkie« w znaczu 1.].

»książę filozofow« = *Plato* (1): A co Plátonowi/ powiáda [...] Iáko on był Kfiążęciem Philozophow *SkarJedn* 68.

»książę łotrowskie« (1): ktorzy ciebie nie iáko Filipowego fyná/ ále iáko kfiążę łotrowskie [*ut principem latronum*] vkrzyżuią. *HistAl* C4.

»książę prorokow« (1): DAwid kfiążę wżytkich Prorokow/ pirwŷy krol z narodu Iudá [...] krolował nád Iudą w Hebronie siedm lat *BielKron* 68v.

»książę wieku tego« (1): mądrość nie wieku tego/ áni kfiążąt (*marg*) zacnych á vczonych ludzi, Philozophow, y kráfomowcow. Chrysoft.: y Theophilact. (-) wieku tego [*principum huius saeculi*] ktorzy niŷczeią *WujNT* 1.*Cor* 2/6.

Szeregi: »głowa i jako książę« (1): tym Doktorem y innymi/ ktore Scholálticos Theologos zowią/ ktorych głowá y iáko kfiążę ieft Thomaŷ S. bárzo[!] fię Heretykowie brzydzą. *SkarŻyw* 203.

»krol albo książę« (1): Lew z greckiego ięzyka wykłáda fie iakoby krol albo książę/ abowiem nad inŷe zwierzęta ieft namężnieyŷy *FalZioł* IV 11b.

»książę abo pryncypał« (1): przykłádem Ianá ś. ktorego przeto święci Doktorowie zowią kfiążęciem ábo principałem Mnichow y puftelnikow. *WujNT* 11.

6. W liczbie mnogiej: prawdopodobnie para książęca, księstwo (2) : [*mówi Helena:*] zacnych Kfiążąt corką będąc/ Sźlám w Kfiążęcy dom zacny *KochOdpr* Bv; Przyftąp Olbrychćie młody/ zacnych kfiążąt plemię/ Który trzymał w íwój władzy piękną Pruką ziemię *KochProp* 6.

*** *Dubium; może zamiast „księgi”* (2) : powinni będziemy wżech przerzeczonych Kfiążąt ziemię Kiiowłkięcy obywatelów [...] bez zawády Artykułów w Státucie Koronnym y Kfiążętách opifánych ná Vrzędy Zamków/ Dzierzaw/ y dworów náŷyich przekłádac *SarnStat* 1063 [*idem*] 1192.

Synonimy: **1.** głowa, hetman, pan, sprawca, wodz; **a.** carz, cham, sołtan, wodz; **B.** a. księstwa; **E.** zest.: czart, diabeł, szatan; **2.** pan, przełożony; **A.** a. zest.: arcykapłan, biskup; **c.** apostoł, zest.: głowa, przełożony; **3.** krolewic; **4.** pan; **5.** głowa, krol, pryncypał, przedniejszy.

Cf **ARCYKSIĄŻĘ, ERCKSIĄŻĘ, KNIAŻ, KSIĄDZ, KSIĘŻA**